

YLEINEN EDUNVALVONTA

Päämiehen itsemääräämisoikeus

**Jaana Hänninen
Eija Kumpumäki**

**Opinnäytetyö
Huhtikuu 2009**

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**

Tekijä(t) HÄNNINEN, Jaana KUMPUMÄKI, Eija	Julkaisun laji Opinnäytetyö	
	Sivumäärä 50	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi YLEINEN EDUNVALVONTA Päämiehen itsemääräämisoikeus		
Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma, juridiikan suuntautumisvaihtoehto		
Työn ohjaaja(t) VANHANEN, Pekka		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten päämiehen itsemääräämisoikeus ja etujen suojaamisen näkökulma otetaan huomioon käytännön työssä edunvalvontatoimistossa. Opinnäytetyössä selvitettiin holhousjärjestelmän kehitystä pääpiirteittäin. Lisäksi käsiteltiin sitä, millä edellytyksillä yksilölle voidaan määrätä holhoustoimilain mukainen edunvalvonta ja millainen on edunvalvontajärjestelmä. Opinnäytetyössä kerrottiin myös yleisen edunvalvojan tehtävistä. Itsemääräämisoikeuteen yleensä ja suhteessa edunvalvontaan paneuduttiin myös. Työssä käsiteltiin pelkästään yleistä edunvalvontaa. Tutkimusote oli kvalitatiivinen. Teoreettisena viitekehyksenä eli tutkielman aineistona olivat holhousoikeudelliset lait, niiden esityöt, oikeuskäytäntöä, oikeuskirjallisuutta ja edunvalvontaan liittyviä artikkeleita. Päämiehen elämään edunvalvonnan pitäisi puuttua vain siinä määrin, kuin se on hänen suojaamiseen tarpeen. Edunvalvonnan näkymättömyys päämiehen arjessa olisi toivottavaa. Tutkimus osoitti, että päämiehen etu toteutuu vain, jos edunvalvoja voi tutustua päämieheensä, tämän historiaan, päämiehen mahdollisiin ongelmiin ja asioihin. Lisäksi edellytyksenä päämiehen edun toteutumiselle on edunvalvojan ja päämiehen yhteistoiminta sekä luottamuksellinen suhde.		
Avainsanat (asiasanat) päämies, itsemääräämisoikeus, edunvalvonta, edunvalvoja		
Muut tiedot		

Author(s) HÄNNINEN, Jaana KUMPUMÄKI, Eija	Type of Publication Bachelor's Thesis	
	Pages 50	Language Finnish
	Confidential ☐ Until _____	
Title PUBLIC GUARDIANSHIP The client's right to self-determination		
Degree Programme Business Administration		
Tutor(s) VANHANEN, Pekka		
Assigned by		
Abstract The aim of the Bachelor's thesis was to find out how the client's right to self-determination and the protection of the clients interests are taken into account in the everyday work of the Office of the Public Guardian. The thesis describes also the main phases in the development of the guardianship system. Another aim was to define the circumstances when deprivation of liberty may be authorised and describe the public guardianship system. The duties of the public guardian are also discussed as well as self-determination in general and in relation to guardianship. The study was limited to deal only with public guardianship. The research approach was qualitative and the material of the theoretical framework consisted of guardianship legislation, their backgrounds, legal praxis, literature and articles dealing with public guardianship. The study shows that the guardian should interfere in the client's life only when it is necessary for protecting the client's interests. It is desirable that the guardian is almost invisible in the client's everyday life. The results of the study show that the interests of the client can only be protected if the guardian knows the client and is acquainted with the client's history, possible problems and other issues. In addition, only cooperation and a confidential relationship between the client and the guardian can guarantee that everything is done in the client's best interests.		
Keywords client, self-determination, guardianship, guardian		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	2
2 HOLHOUSJÄRJESTELMÄN KEHITYS	6
3 PÄÄMIEHEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS.....	9
3.1 Keskeisiä periaatteita.....	10
3.2 Toimintaperiaatteet	12
4 EDUNVALVONTAJÄRJESTELMÄ.....	13
4.1 Yleistä.....	13
4.2 Tukeva edunvalvoja.....	15
4.3 Toimintakelpoisuuden rajaaminen.....	15
4.4 Vajaavaltaiseksi julistaminen	16
4.5 Edunvalvontavaltuus	18
4.6 Edunvalvonnan päättyminen	19
5 EDUNVALVOJAN TEHTÄVÄT	21
5.1 Edunvalvojan kelpoisuus ja toimivalta	22
5.2 Päämiehen omaisuuden hoitaminen.....	23
5.3 Huolellisuusvelvoite ja vahingonkorvausvelvollisuus.....	28
5.4 Päämiehen mielipiteen selvittäminen	29
5.5 Päämiehen käyttövarojen määrän arvioiminen.....	30
5.6 Kielletyt tai varovaisuutta edellyttävät oikeustoimet	33
6 EDUNVALVONTAAN LIITTYVÄ VALVONTA.....	35
6.1 Omaisuusluettelo	35
6.2 Vuositili	36
6.3 Maistraatin lupaa edellyttävät oikeustoimet.....	38
6.3.1 Asuntoa koskevat oikeustoimet	39
6.3.2 Kiinteää omaisuutta koskevat oikeustoimet.....	40
6.3.3 Jäämistöä ja ositusta koskevat oikeustoimet.....	40
6.3.4 Velvoitteita koskevat oikeustoimet	41
6.3.5 Liiketoimintaa koskevat oikeustoimet.....	42
6.4 Laillisuusvalvonnasta	42

7 JOHTOPÄÄTÖKSET	44
LÄHTEET.....	48

1 JOHDANTO

Holhoustoimi on yksi tärkeä osa yhteiskunnan järjestämää suojaa lapsille, sairaille ja vanhuksille. Holhouksen sisältö on muuttunut viimeisen sadan vuoden aikana, ja sen painopiste on siirtynyt huollollisista tehtävistä ihmisten suojaamiseen lähinnä taloudellisilta riskeiltä. Edunvalvonnan tarve on useista erityistä lisääntynyt ja tulee edelleen lisääntymään. Suomessa ikääntyvien ihmisten määrä kasvaa ja väestön vanhenemisen myötä lisääntyy myös toimintakyvyltään heikentyneiden, kuten dementiaa sairastavien, määrä. (Välimäki 2008, 11.) Toimintakykyä alentavat sairaudet tulevat lisäämään yhteiskunnallisen suojelun tarvetta, jotta niitä sairastavat ihmiset eivät toimisi tosiasiallisten etujensa vastaisesti.

Yleisen varallisuuden lisääntyminen ja muuttoliike ovat myös keskeisiä syitä edunvalvonnan tarpeen lisääntymiselle. Vanhuksilla on yhä useammin merkittäväkin varallisuutta, jonka hoitaminen edellyttää toimenpiteitä. Nuoremmilla ikäluokilla ei ole useinkaan mahdollisuuksia huolehtia omaisistaan, koska he ovat vaihtaneet paikkakuntaa esimerkiksi töiden vuoksi. Yksin asuvien ikääntyneiden ihmisten lukumäärä tulee kasvamaan, jolloin yhä useammin yhteiskunta joutuu huolehtimaan heistä omaisten sijaan.

Uuden holhoustoimilain voidaan katsoa rakentuvan kahdelle, joskus jopa keskenään ristiriitaiselle toimintaperiaatteelle: päämiehen suojaamiselle häntä kontrolloimalla sekä päämiehen itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien kunnioittamiselle (Välimäki 2008, 14). Perustuslain mukaan perusoikeudet kuuluvat kaikille, siis myös edunvalvonnan päämiehille. Puhevallan siirtyessä edunvalvojalle päämiehen taloudellisissa ja erikseen määrättäessä henkilöä koskevissa asioissa, siirtyy samalla edunvalvojan hoidettavaksi myös perusoikeuslottomuuden omaavia asioita. (Sarja 2007, 374.)

Holhoustoimilaissa sanotaan, että edunvalvojan on kuunneltava päämiehen mielipidettä ja valvottava päämiehen etua. Useinkaan päämiehen mielipide ja

tämän etu eivät ole sama asia, eikä laista löydy näihin tilanteisiin selviä neuvoja. Edunvalvonnassa onkin haasteellista ratkaista päämiehen arkipäivään kuuluvia asioita unohtamatta tämän omaa mielipidettä ja oikeutta tehdä vähemmän edullisia oikeustoimia. Ristiriitatilanteissa vaaditaan kykyä, taitoa ja tietoa ratkaista asiat päämiehen edun mukaisesti holhoustoimilakia tulkiten.

Holhoustoimilaki sekä edunvalvontapäätökset antavat edunvalvojille mahdollisuuden kansalaisen perustuslaissa turvattuun itsemääräämisoikeuteen puuttumiseen päämiehen edunvalvonnan aikana. Koska kyseinen valtuutus antaa mahdollisuuden puuttua useisiin päämiehen oikeuksiin, edellyttää tämä edunvalvojilta sekä asiakaspalvelua tekeviltä sihteereiltä päämiehen edun mukaista päätöksentekokykyä.

Edunvalvonnassa tehdään päivittäin useita itsenäisiä päätöksiä, joiden sisältöä ja reunaehtoja ei ole määritelty kovin tarkasti normein. Päätösten teko asettaa suuret vaatimukset tekijän tiedoille, taidoille, harkintakyvylle ja moraalille. Esimerkkeinä tällaisista päätöksistä ovat päämiesten päivittäisten käyttövarojen päättämiset, velkojen järjesteleminen ja asiakkaan taloudellisen tilanteen tasapainon säilyttäminen. Päämiehen edun toteuttaminen ja vahingonkorvausvelvollisuus ovat ohjenuorina päätöksiä tehtäessä. Ristiriitatilanteilta ei voida välttyä, sillä joskus päämiehen ja edunvalvojan näkemykset päämiehen edusta eivät kohtaa. Päämiehen etua punnittaessa kyseessä on joustava normi, joka jättää soveltajalle harkintavaltaa, joka konkretisoituu holhoustoimilaisissa ja holhoustoimilakia koskevassa ratkaisukäytännössä. Aina tulee valita päämiehen etua parhaiten toteuttava vaihtoehto. Hyvä edunvalvontatapa eli päämiehen edun toteuttaminen päivittäisessä edunvalvontatyössä edellyttää holhustoimen sisältökysymysten hallintaa sekä tarvittavaa perusoikeusnormien tuntemusta erityisesti virkamiehinä toimivilta yleisiltä edunvalvojilta. (Sarja 2007, 378.)

Yleensä edunvalvoja tekee asiakasta koskevat sopimukset ja toimeksiannot. Tästä esimerkkinä ovat omaisuuden myyntiä tai ostoa koskevat, asumista ja asiakkaalle työntekijän palkkaamista, asunnon vuokraamista tai irtisanomista koskevat sopimukset. Yleinen edunvalvoja muun henkilökunnan avustamana huolehtii myös päämiehen maksuista, hakee tälle lain mukaan kuuluvat etuu-

det sekä päättää ja toteuttaa varojen sijoittamisen ja kartoittaa mahdollisuudet velkojen järjestelyyn ja vastaa omaisuuden vakuuttamisesta. Lisäksi edunvalvojan tulee hyväksyä voimassa oleviin maksuihin tulevat oleelliset korotukset ennen laskujen maksua.

Edunvalvojan ja päämiehen välille saattaa syntyä ristiriitatilanne sen vuoksi, että päämies kokee, että hän ei voi enää käyttää rahojaan samalla tavalla, kuin mihin on aiemmin tottunut. Yleinen edunvalvoja joutuu virkavastuulla toimiessaan ottamaan toiminnassaan huomioon päämiehensä edun ja hoitamaan tämän asioita siten, että varat riittävät niihin menoihin, joita päämiehellä kulloinkin on.

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, miten itsemääräämisoikeus ja etujen suojaamisen näkökulma otetaan huomioon käytännön työssä edunvalvontatoimistossa. Työssä käsitellään pelkästään yleistä edunvalvontaa. Päivittäin edunvalvonnassa joudutaan harkitsemaan toimintatapoja liittyen esimerkiksi päämiehen pyytämiin ylimääräisiin käyttövaroihin. Annetaanko varakkaalle päämiehelle itsemääräämisoikeutta kunnioittaen käyttövaroja niin paljon kuin hän pyytää, vaikka omaisuus hupenee? Varattomat päämiehet saattavat pyytää ylimääräistä käyttövaraa, vaikka rahat on varattu tiettyjen tiedossa olevien menojen kattamiseen. Missä määrin edunvalvoja voi ohittaa päämiehen itsemääräämisoikeuden ja oikeustoimikelpoisuuden?

Aihe on ajankohtainen, sillä edunvalvontojen määrä on nousussa. Aiheen valintaan vaikutti oleellisesti myös se, että toinen opinnäytteen tekijöistä työskentelee yleisessä edunvalvonnassa edunvalvontasihteerinä. Käytännön työssä joutuu useinkin ristiriitaisiin tilanteisiin ja punnitsemaan, kumpi painaa enemmän, päämiehen itsemääräämisoikeus vai päämiehen etujen suojaaminen. Kuten opinnäytetyössä todetaan, käytännön tilanteissa joudutaan käyttämään harkintaa, sillä täysin selkeää ohjeistusta ei ole.

Opinnäytetyössä selvitetään holhousjärjestelmän kehitystä pääpiirteittäin. Lisäksi käsitellään sitä, millä edellytyksillä yksilölle voidaan määrätä holhous-toimilain mukainen edunvalvonta ja millainen on edunvalvontajärjestelmä. Työssä kerrotaan myös yleisen edunvalvojan tehtävistä. Itsemääräämisoikeu-

teen yleensä ja suhteessa edunvalvontaan paneudutaan myös. Tutkimusote on kvalitatiivinen ja teoreettisena viitekehyksenä eli tutkielman aineistona ovat pääasiassa holhousoikeus lait, niiden esityöt sekä oikeuskäytäntö, oikeuskirjallisuus ja edunvalvontaan liittyvät artikkelit.

2 HOLHOUSJÄRJESTELMÄN KEHITYS

Leimallisinta keskiaikaisissa maakuntalaeissa ja maanlaeissa holhoustointa koskevissa säännöksissä oli se, että niiden mukaan holhoustoimi oli suvun asia. Omaisuuden säilymisen turvaaminen perinnöksi holhokin periville sukulaisille ja holhoojalle holhokin kuollessa oli päätarkoitus. Holhoustoimea valvoivat sukulaiset eivätkä viranomaiset (Välimäki 2008, 3.) Roiko-Jokela (2006, 35) mainitsee, että maakuntalait tunsivat ainoastaan lakimääräisen holhouksen, jolla tarkoitettiin alaikäisten, naimattomien naisten ja heikkomielisten holhous.

Uudempaa ajattelua esitti Maunu Eerikinpojan kaupunkilaki keskiajan loppupuolelta. Lain mukaan holhous ei kuulunut pelkästään suvulle. Sukulaisholhoojan puuttuessa määrättiin holhokille kaksi holhoojaa, joilla oli tilivelvollisuus raadille. Valvonnassa heijasteli jo ajatus siitä, että holhouksella edistetään holhottavan omaa etua. (Välimäki 2008, 3.)

Laissa vuodelta 1734 korostettiin holhoustoimessa edelleen perheen ja suvun etujen tärkeyttä. Sukulaisille kuului vuositilien tarkastaminen, mutta tuomioistuimilla oli kuitenkin valta tilivelvollisuuden täyttämisen valvontaan. (Mts.3.) Roiko-Jokela (2006, 45) toteaa, että vuoden 1734 lain holhoussäädökset sisällytettiin lähinnä perintökaareen.

Holhouslain synty ajoittuu 1800-luvun lopulle. Holhoustoimen valvonta siirtyi kokonaan sukulaisilta viranomaisille vuoden 1898 holhouslaissa. Alioikeudelle kuului päävastuu hallinnosta ja valvonnasta. Välimäen (2008, 143) mukaan vuoden 1898 holhouslain aikana yleisen alioikeuden voidaan sanoa olleen tärkein holhousviranomainen. Yleisellä alioikeudella oli ensiasteena yksinomainen toimivalta määrätä holhoojat ja uskotut miehet, se antoi tärkeimpiä asioita koskevat holhousoikeudelliset luvat ja valvoi edunvalvojen toimintaa. Kussakin kunnassa toimi holhouslautakunta, joka toimi alioikeuden apuna valmistelevana ja myös täytäntöönpanevana viranomaisena. Holhoustoimen hallinnollisen valvonnan siirtyminen viranomaisille ilmaisi sen, että jatkossa

holhouksen tarkoituksena oli holhottavan eikä suvun ja perheen etujen vaaliminen. (Välimäki 2008, 3.)

Vuoden 1898 holhouslailla luotu holhoustoimen valvonnan kaksivaiheinen käytäntö, alioikeuksien holhousoikeudet ja kunnalliset holhouslautakunnat, pysyi perusteiltaan muuttamattomana ja voimassa aina 1900-luvun loppuun saakka (Roiko-Jokela 2006, 30). Suomessa ei ollut yhtenäistä, koko valtakunnan käsittävää edunvalvontojen rekisteröimisjärjestelmää. Kukin alioikeus piti holhouskirjaa sen valvonnassa olevista holhouksista ja sellaisista uskotun miehen toimista, joihin kuului omaisuuden hoitamista. Kullakin holhouslautakunnalla oli puolestaan vastaavatyypiset tiedot sen valvottavista edunvalvonnoista. Holhottavaksi julistaminen kuulutettiin Virallisessa lehdessä ja siitä ilmoitettiin väestötietojärjestelmään. (Välimäki 2008, 137.)

Holhouslain kokonaisuudistus valmistui vuonna 1999 ja se tuli voimaan 1.12.1999 alkaen. Holhoustoimilaissa vuodelta 1999 hallintoa ja valvontaa tehostettiin. Kunnallisista luottamusmiesperiaatteella toimineista holhouslautakunnista siirrettiin hallinto ja valvonta valtiolle, maistraattien hoidettavaksi. (Välimäki 2008, 3.) Samalla perustettiin valtakunnallinen maistraattien ylläpitämä holhousasioiden keskusrekisteri, johon on merkitty kaikki omaisuuden hoitoon liittyvät edunvalvonnat ja oikeus- ja sisäasiainministeriöiden alainen holhoustoimen keskushallinto. (Roiko-Jokela 2006, 88.) Rekisteri on tarkoitettu palvelemaan kahta tahoja. Ensiksikin rekisteri on maistraattien edunvalvontatyön väline. Maistraatti käyttää rekisteriin merkittyjä tietoja edunvalvojan toimintaa valvoessaan. Toiseksi rekisteri auttaa sellaista kolmatta, joka aikoo tehdä oikeustoimen edunvalvonnassa olevan kanssa. Holhoustoimilain uudistuessa vuonna 1999 muuttuivat myös käytettävät käsitteet. Enää ei puhuta holhouksesta vaan edunvalvonnasta ja termit uskottu mies sekä holhooja korvattiin edunvalvoja-termillä. Holhottavaksi julistamistakaan ei nykyinen laki enää tunneta vaan puhutaan toimintakelpoisuuden rajoittamisesta. Henkilöstä, jonka puolesta edunvalvoja asioita hoitaa, käytetään nimitystä päämies. (HE 146/1998.)

Helmikuussa 2007 annettiin Laki kunta- ja palvelurakenneuudistuksesta, ns. PARAS-laki. Kuntien ja valtion välinen tehtävänjako oli lain yhtenä tarkoituk-

senä. Kunnan vastuulla olevien yleisen edunvalvonnan järjestämis- ja rahoitusvastuu päätettiin siirtää valtiolle. Laissa säädettiin, että nämä tehtävät siirtyvät valtiolle 1.1.2009 alkaen. Jatkossa valtion oikeusaputoimistolla on kaksi tehtävää: yleinen edunvalvonta ja oikeusapu. (Edunvalvonnan siirto oikeusaputoimistoihin 2008.)

3 PÄÄMIEHEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

Itsemääräämisoikeus ei ilmaisuna sisälly perustuslakiin tai ihmisoikeussopimuksiin, vaikka se on johdettavissa niistä. Itsemääräämisoikeus liittyy ihmisen henkilökohtaiseen vapauteen itse määrätä oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Ihminen voi määrätä esimerkiksi vapaudestaan, koskemattomuudestaan, turvallisuudestaan, omaisuudestaan, yksityisyydestään sekä perhe-elämästään. (Kiuru 2002, 2.) Sarjan (2007, 387) mukaan päämiehen itsemääräämisoikeudesta itseään koskeviin tietoihin on kyse silloin, kun edes päämiehen lähiomaisilla ei ole oikeutta saada tietoja päämiehen asioista ilman hänen suostumustaan.

Sarja (2007, 382) toteaa, että kun itsemääräämisoikeutta katsotaan holhousoikeuden näkökulmasta, on siinä kyse jokaisen oikeudesta päättää itse henkilöön ja omaisuuttaan koskevista asioista. Kuitenkin, lievimmilläänkin edunvalvonta puuttuu päämiehen itsemääräämisoikeuteen. Olisi suotavaa, että edunvalvonta olisi mahdollisimman huomaamatonta päämiehen arjessa, varsinkin jos kyseessä on päämiestä taloudellisissa asioissa tukeva edunvalvoja. Oikeustoimikelpoisuudeltaan tällainen päämies voidaan rinnastaa henkilöön, jolla ei ole lainkaan edunvalvojaa. (Sarja 2007, 382.) Päämiehen tahdon ja mielipiteen selvittäminen kuuluu itsemääräämisoikeuteen. Edunvalvojan on kyseltävä päämiehen mielipidettä, ennen kuin hän tekee ratkaisun tehtäviinsä kuuluvassa asiassa, kuitenkin vain tapauksissa, joissa asiaa on pidettävä päämiehen kannalta tärkeänä ja päämiehen kuuleminen voi tapahtua ilman huomattavaa hankaluutta. (Sarja 2007, 385.)

Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen näkyy Sarjan (2007, 382) mukaan holhousoikeudellisessa järjestelmässämme siinä, että vajaavaltaiseksi julistetuja on vähän suhteessa edunvalvontojen kokonaismäärään. Tähän samaan asiaan liittyy myös laki edunvalvontavaltuutuksesta, jonka eduskunta on hyväksynyt helmikuussa 2007. Henkilö voi edunvalvontavaltuutuksella jo etukäteen järjestää asioidensa hoidon sen varalta, että tulee kykenemättömäksi hoitamaan asioitaan. Edunvalvontavaltuutus on silloin vaihtoehto edunvalvon-

nalle ja vähentää näin tarvetta puuttua ihmisten itsemääräämisoikeuteen edunvalvonnalla. (Sarja 2007, 383.)

Välimäen (2008, 14) mukaan vuoden 1898 holhouslaissa asioita tarkasteltiin vain ja ainoastaan paternalistisesti eli päämiehen kontrolloinnin näkökulmasta, mitä jatkui aina 1980-luvulle saakka. Ajatuksena varmaankin oli, että päämiehen oikeusturva ja ihmisoikeus taattiin parhaiten hänen toimintakelpoisuuttaan rajoittamalla. Tärkein arvo oli päämiehen suojaaminen häntä kontrolloimalla, mistä sitten seurasivat oikeusturva ja ihmisoikeudet. Nykyisen holhoustoimilain toimintaperiaatteisiin kuuluu myös paternalismi. Holhoustoimilaissa tämä näkyy siten, että päämiehen toimintakelpoisuutta voidaan rajoittaa tai velvoittaa päämies yhteistoimintaan ulkopuolisen eli edunvalvojan kanssa. Edunvalvojan toiminnan valvominen on myös päämiehen suojaamista. (Välimäki 2008 14 - 15.)

Kriittisesti holhouslaista tarkasteltiin 1970-luvulla. Holhous rinnastettiin silloin rikosoikeudellisiin sanktioihin ja näin ollen huomio kiintyi oikeusturvanäkökohtiin. Tärkeimmäksi nousi päämiehen itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien suojaaminen.

3.1 Keskeisiä periaatteita

Holhousoikeudessa on keskeisesti kysymys ihmisen suojaamisesta puuttamalla hänen itsemääräämisoikeutensa tai tukemalla tuon oikeuden vastuullista käyttöä. Itsemääräämisoikeuteen sisältyy kaksi puolta. Toinen niistä on kompetenssi, yksilöllä oleva kelpoisuus muuttaa oikeuksiaan ja velvollisuuksiin omilla tahdonilmaisuuksillaan. Toinen on puolestaan immuniteetti, jolla tarkoitetaan sitä, ettei kenelläkään muulla ole kelpoisuutta saada aikaan muutoksia yksilön oikeusasemassa. (Helin 2001, 1070.)

Roiko-Jokela (2006, 89) mainitsee, että holhouslain uudistamisen tavoitteeksi on asetettu yksilön etujen entistä tarkempi selvittely. Holhousoikeuden keskeisenä periaatteena on päämiehen ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittaminen. Henkilö säilyttää lähtökohtaisesti itsemääräämisoikeutensa, vaikka hänelle onkin määrätty rinnakkainen, häntä taloudellisten asioiden hoitamisessa

auttava edunvalvoja. Holhoustoimilain termeissä päämies tarkoittaa henkilöä, joka tarvitsee apua asioidensa hoitamisessa. Edunvalvoja edustaa päämiestä. Välimäki (2008, 15) toteaa, että päämiehen autonomia eli itsemääräämisoikeus sekä päämiehen ihmisoikeuksien kunnioittaminen tulivat holhouslainsäädäntöön vuonna 1983 annetulla holhouslain uudistuksella, jolloin uskotun miehen määräämisestä tehtiin ensisijainen edunvalvontamuoto. Holhottavaksi julistamista tuli käyttää ainoastaan poikkeuksellisesti.

Ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittamisen periaate

Euroopan neuvoston suositus toimintarajoitteisten aikuisten oikeudellisen suojelun periaatteista selventää holhoustoimilain edunvalvontajärjestelmän pääperiaatteita. Edunvalvontajärjestelmän peruslähtökohtana on ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittamisen periaate, joka on kaikkien muiden periaatteiden taustalla. Myös niille, joiden toimintakyky on alentunut, kuuluvat ihmisoikeudet ja ihmisarvo. Edunvalvonnan päämiesten kohdalla asiassa korostuu oikeus yksityiselämään ja perhe-elämän suojaan sekä syrjinnän kielto. Erityisen tärkeää on Euroopan ihmisoikeussopimuksessa kaikille kuuluvaksi ihmisoikeudeksi määritelty oikeus nauttia rauhassa omaisuudestaan. (Välimäki 2008, 12.)

Päämiehen etujen ja hyvinvoinnin ensisijaisuuden periaate

Päämiehen etu ja hyvinvointi ovat ratkaisevassa asemassa holhousoikeudellisen suojan astetta ja suojakeinoa valittaessa. Keskitetään nimenomaan päämiehen etujen suojelemiseen eikä esimerkiksi suvun tai tulevien perillisten intresseihin. Päämiehen omat toivomukset ja tunteet pyritään ottamaan huomioon mahdollisimman hyvin käytettäessä hänen varojaan ainoastaan hänen etujaan ja hyvinvointiaan ajatellen. (Välimäki 2008, 13.)

Välttämättömyyden periaate

Välttämättömyyden periaate viittaa toimintakelpoisuuden rajoittamiseen, jonka mukaan päämiehen toimintakelpoisuus on säilytettävä mahdollisimman laajana käyttämällä mahdollisimman lieviä keinoja henkilön suojelemiseksi. Toiselta nimeltään tämä periaate on lievimmän riittävän keinon periaate. Käytetään vain hyvin lieviä ja näkymättömiä keinoja. Toissijaisuuden periaatteen mukaan holhousoikeudellisin keinoin ei pitäisi turvautua päämiehen vastustaessa

niitä, mikäli hänen etunsa voidaan turvata luotettavasti esimerkiksi lähiomais-
ten avulla. (Välimäki 2008, 13.)

Suhteellisuusperiaate

Suhteellisuusperiaatteen mukaan suojakeinojen on oltava kuhunkin tilantee-
seen sopivia ja niiden on määrädyttävä joustavasti päämiehen suojaamistar-
peen mukaan. Suojan tulisi olla räätälöityä sekä yleistä että tilapäistä eikä py-
syvää. (Välimäki 2008, 13.)

3.2 Toimintaperiaatteet

Päämiehen suojaamisen periaatteen hälvenemiseen saattaa johtaa päämie-
hen itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen nojaava vält-
tämättömyyden tai lievimmän riittävän suojakeinon periaate. Liian lievän kei-
non käytöstä seuraa suojan puuttuminen tai aukollisuus. Päämiehen lähipiiris-
tä saattaa löytyä niitä, jotka voivat omaksi hyödykseen käyttää suojan heikko-
uksia. (Välimäki 2008, 15.)

Välimäen (2008, 16) mukaan sokea päämiehen itsemääräämisoikeuden ja
ihmisoikeuksien kunnioittaminen voi johtaa päämiehen suojaamisen laimin-
lyöntiin ja tehdä näin edunvalvonnasta tehottoman. Ihmisoikeuksilla ei ole
päämiehelle merkitystä, jos on unohdettu päämiehen suojaaminen, mutta jos
ihmisoikeudet on unohdettu päämiehen suojaamisessa, kysymyksessä ei ole
päämiehen etujen suojaaminen (Välimäki 2008, 15).

4 EDUNVALVONTAJÄRJESTELMÄ

4.1 Yleistä

Holhoustoimesta annetussa laissa säädetään edunvalvonnasta. Edunvalvonta on viimesijainen palvelu, joka tulisi ottaa käyttöön vasta kun muut palvelut tai läheisten tuki eivät riitä. Edellytyksenä edunvalvojan määräämiselle on kahden kriteerin täyttyminen: henkilö ei kykene itse huolehtimaan asioistaan ja hänen asiansa vaativat hoitoa. Vaikka henkilö olisikin kykenemätön hoitamaan asioitaan itse, mahdollista on myös se, että hänen asiansa saadaan hoitamaan ilman edunvalvojaa. Kun on uhkana, että henkilön etu vaarantuu, on tärkeää että tehdään edunvalvontaa koskeva ilmoitus. (Ehdotus menettelyta-voista edunvalvonnan tarpeen arvioimisessa. 2006.)

Edunvalvojamääräystä koskeva asia pannaan hakemuksella vireille tuomioistuimessa. Toimivaltaisena tuomioistuimena on pääsääntöisesti päämiehen kotikunnan kärjäoikeus. Edunvalvojan määräämistä koskevan hakemuksen voivat kärjäoikeuteen päämiehen lisäksi tehdä: maistraatti, päämiehen edunvalvoja tai päämiehen läheinen, kuten vanhempi, aviopuoliso tai lapsi. Samoin jos kyseessä on edunvalvojan määrääminen tuntemattomalle tai tietämättömissä olevalle perilliselle, poissa olevalle henkilölle, tulevalle omistajalle sekä tietyin varauksin lahjan tai testamentin saajalle, edunvalvojan määräämisestä päättää kärjäoikeus (Roiko-Jokela 2006, 89). Välimäki (2008, 37) mainitsee, että edunvalvojan määräämistä koskevat tilanteet voidaan jakaa 1) vanhus-, sairaus- ja vastaaviin tapauksiin ja 2) tapauksiin, joissa on kysymys poissaolevan edunvalvonnan järjestämisestä.

Tuomioistuimen ohella myös maistraatti voi määrätä edunvalvojan tapauksissa, joissa päämies hakee itse itselleen edunvalvojaa. Edellytyksenä edunvalvojan määräämiselle on tällöin se, että hakija kykenee ymmärtämään asian merkityksen ja että hän pyytää tiettyä henkilöä, esimerkiksi lähiomaistaan, edunvalvojakseen. Hakemuksen oheen tulee liittää lääkärinlausunto, josta käy

selville paitsi asianomaisen kyky ymmärtää edunvalvojan määräämisen merkitys, myös edunvalvojan määräämisen tarpeellisuus. Oikeus hakea itselleen edunvalvojamääräystä on päämiehen itsemääräämisoikeutta korostava säännös. Hakemuksen voi tehdä esimerkiksi toimintakyvyiltään heikentynyt vanhus tai lievästi dementoitunut ihminen, joka haluaa itse olla vaikuttamassa tulevaan edunvalvontaansa. Roiko-Jokela (2006, 89) mainitsee, että yksilön itsemääräämisen oikeus korostuu siinä, mikä viranomaisen kulloinkin on päättämässä käytettävistä suojakeinoista.

Henkilölle, joka ei pysty itse hoitamaan omia taloudellisia asioitaan, voidaan määrätä edunvalvoja hoitamaan niitä. Syitä tähän voivat olla alaikäisyys, sairaus, pitkäaikainen poissaolo tai jokin muu vastaava syy. Maistraatti on holhousviranomainen ja selvittää hakemuksen tai ilmoituksen perusteella edunvalvonnan tarpeen. Jos henkilö on itse hakenut tiettyä henkilöä edunvalvojakseen, voi maistraatti määrätä edunvalvojan, mutta muussa tapauksessa käräjäoikeus määrää edunvalvojan maistraatin hakemuksen perusteella. (Maistraatti 2009, holhoustoimi.)

Edunvalvojan määräämistä on käsitelty tapauksessa KKO:2009:7. Henkilö A, jolla oli huomattava omaisuus, oli heikentyneen terveydentilansa vuoksi kykenemätön hoitamaan varallisuuttaan koskevia asioita. Maistraatti vaati, että A:lle määrätään edunvalvoja hoitamaan A:n omaisuutta ja taloudellisia asioita sekä edustamaan A:ta taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa. A vastusti edunvalvojan määräämistä, koska hänen omaisuutensa hoito oli muutoin järjestetty niin, ettei hänen etunsa vaarantunut. Korkeimman oikeuden johtopäätöksessä todetaan, että A:n omaisuuden hoito oli pääasiallisesti järjestetty hänen itse päättämänsä tavoin. Hänen etunsa tällä tavoin omaisuutta hoidettaessa ei ollut osoitettu millään tavoin vaarantuvan. A:n varallisuutta koskevien asioiden on siten katsottava tulleen asianmukaisesti hoidetuksi hänen itsensä aikanaan osoittamalla tavalla. Aihetta toisenlaiseen arvioon ei ollut pelkästään sen perusteella, että hän ei enää itse kyennyt kaikilta osin valvomaan järjestämänsä omaisuutensa hoitoa. Korkein oikeus katsoi, ettei A:n edunvalvonnan tarve ollut sellainen, että hänen vastustuksensa huomioon ottaen edunvalvojan määräämiselle olisi ollut riittävää aihetta.

Holhustoimilain 8 §:n mukaan edunvalvoja voidaan määrätä, jos henkilö, jonka etua olisi valvottava, ei vastusta edunvalvojan määräämistä. Edunvalvoja voidaan kuitenkin määrätä vastustuksesta huolimatta, jos henkilön tila ja edunvalvonnan tarve huomioon ottaen vastustamiselle ei ole riittävää aihetta.

4.2 Tukeva edunvalvoja

Holhustoimilain 1 §:n mukaan holhustoimen tarkoituksena on valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät vajaavaltaisuuden, sairauden, poissaolon tai muun syyn vuoksi voi itse pitää huolta taloudellisista asioistaan. Puhutaan erityisestä tukevasta edunvalvojasta, kun edunvalvontamääräys koskee vain tiettyjä asioita, oikeustoimia tai omaisuutta. Yleinen tukeva edunvalvoja on kyseessä silloin, kun edunvalvontamääräys koskee kaikkia päämiehen taloudellisia asioita. (Välimäki 2008, 30.) Lievin edunvalvonnan muoto on edunvalvojan määräys päämiehen tueksi ja avuksi. Tämä ei vaikuta päämiehen kelpoisuuteen tehdä päätöksiä itseään tai omaisuuttaan koskevilla asioilla. (L 1.4.1999/442.) Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että vaikka päämiestä tukevan edunvalvojan määrääminen ei supista päämiehen omaa kelpoisuutta, päämiehen oikeusasemaan edunvalvojan määrääminen kuitenkin vaikuttaa siten, että päämies joutuu hyväksymään edunvalvojan kelpoisuutensa rajoissa tekemät oikeustoimet ja omaisuuden vallintaratkaisut. Näin ollen näissäkin tilanteissa kuitenkin lopulta puututaan päämiehen itsemääräämisoikeuteen. (Välimäki 2008, 31.)

4.3 Toimintakelpoisuuden rajaaminen

Toimintakelpoisuuden rajoittamista koskee kolme edellytystä, joiden on täytettävä, jotta toimintakelpoisuuden rajoittaminen on mahdollista. Päämiehen on oltava kykenemätön huolehtimaan taloudellisista asioistaan, minkä lisäksi hänen toimeentulonsa ja muiden tärkeiden etujensa on oltava vaarassa. Lievemät suojakeinot, eli esimerkiksi tukevan edunvalvojan määrääminen, eivät ole riittävä suojakeino päämiehen etujen turvaamiseksi.

Edunvalvojan määräystä ei aina voida pitää riittävänä keinona päämiehen suojaamiseksi. Jos päämies on kykenemätön huolehtimaan taloudellisista

asioistaan ja hänen omaisuutensa tai muut tärkeät etunsa ovat tämän johdosta vaarassa, tuomioistuin voi rajoittaa hänen toimintakelpoisuuttaan. Toimintakelpoisuuden rajoittaminen tapahtuu aina tuomioistuimessa. Maistraatti ei voi päättää näin järeästä keinosta. (Välimäki 2008, 46.)

Välimäen (2008, 7) mukaan osittainen toimintakelpoisuuden rajoitus voi olla joko sellainen, että henkilö voi tehdä tiettyjä oikeustoimia tai määrätä omaisuudestaan vain yhdessä edunvalvojan kanssa, tai sitten sellainen, ettei henkilöllä ole kelpoisuutta tehdä jotain oikeustointia tai oikeutta vallita tiettyä omaisuuttaan. Toimintakelpoisuuden rajoitus on sopeutettava päämiehen suojan tarpeeseen siten, että käytetään lievintä riittävää rajoitusta. Suhteellisuusperiaatetta on myös noudatettava siten, että edunvalvonnan on oltava oikeassa suhteessa päämiehen suojan tarpeeseen. (Välimäki 2008, 7.)

4.4 Vajaavaltaiseksi julistaminen

Kaikkein voimakkain tapa rajoittaa henkilön toimintakelpoisuutta on julistaa hänet vajaavaltaiseksi. Holhottavaksi julistamiseen rinnastuva vajaavaltaiseksi julistaminen on äärimmäinen keino puuttua henkilön oikeustoimikelpoisuuteen. Vajaavaltaiseksi julistetulta puuttuu oikeus itse vallita omaisuuttaan, tehdä sopimuksia ja muitakin oikeustoimia, jollei laissa toisin säädetä. (L 1.4.1999/442 23§.) Vajaavaltaisia ovat jo lain nojalla alaikäiset joiden edunvalvojina toimivat heidän huoltajansa. Välimäki (2008, 47) toteaa, että vajaavaltaiseksi julistamisesta ei automaattisesti seuraa se, ettei täysi-ikäinen vajaavaltainen päämies voisi päättää henkilöönsä koskevista asioista. Päämiehen on ymmärrettävä asian merkitys. Päämies voi vaikka hakea passia tai tehdä nimenmuutoksen, jos ymmärtää asian. (Välimäki 2008, 47.)

Vajaavaltaiseksi julistamista on käsitelty tapauksessa KKO:2005:2. Maistraatin hakemuksesta käräjäoikeus kuultuaan A:ta ja hänen edunvalvojaansa, kaupungin yleistä edunvalvojaa, lausui, että lääketieteellisen selvityksen mukaan A oli sairastanut kroonista skitsofreniaa vuodesta 1964, minkä vuoksi hän oli ollut hoidettavana psykiatrisessa sairaalassa useita kymmeniä kertoja. Hoitaneiden lääkäreiden mukaan A:ta voitiin pitää täyttä ymmärrystä vailla olevana. A oli kykenemätön huolehtimaan raha-asioiden ohella myös käytän-

nön asioista ja itsestään. A tarvitsi kokonaisvaltaista suojaa. Hän oli avun tarpeessa niin taloudellisissa, oikeudellisissa kuin käytännöllisissäkin itseään ja terveyttään koskevissa asioissa, minkä vuoksi hänet hoitavien lääkäreiden arvion mukaan tulisi julistaa vajaavaltaiseksi.

Kaupungin yleinen edunvalvoja oli toiminut A:n edunvalvojana 18 vuotta. Hänen kokemuksensa ja mielipiteensä oli, ettei pelkkä edunvalvojan määrääminen ollut enää riittävä tapa valvoa A:n etua. A:n asiat vaativat kokonaisvaltaista hoitoa. Lähitulevaisuudessa oli useita suuria ja merkityksellisiä taloudellisia asioita hoidettavana, muun muassa seitsemän kuolinpesää oli selvitettävänä ja jaettavana. A:n asumismuoto ja -paikka vaativat uusia järjestelyitä. Myös A:n henkilöön liittyvät asiat edellyttivät kokonaisvaltaisempaa hoitoa. Lääketieteellisen selvityksen mukaan A:n terveydentila oli sellainen, että hänen henkilöön ja taloudellisia asioitaan ei voitu hoitaa enää pelkästään edunvalvojan määräyksellä. Sen vuoksi oli perusteltua julistaa A vajaavaltaiseksi. Holhustoimilain muut lievemmat edunvalvontakeinot eivät riittävästi tarjonneet sellaista apua ja suojaa, jota A:n asioiden hoitaminen tässä tilanteessa edellytti. Käräjäoikeus julisti holhustoimesta annetun lain 18 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla A:n vajaavaltaiseksi.

A valitti hovioikeuteen, mutta hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden päätöstä. Vajaavaltaiseksi julistamista vähäisemmän toimintakelpoisuuden rajoittamisen riittävydestä hovioikeus totesi, että hovioikeudessa oli tullut ilmi, että A:n ja yleisen edunvalvojan välinen yhteistyö ei ollut A:n perintöasioissa sekä asuntoon ja asumiseen liittyvissä asioissa muodostunut etujen valvomisen kannalta riittävän toimivaksi ja että yhteistyö oli ollut A:n sairauden vuoksi muutoinkin vaikeaa. Korkeimman oikeuden ratkaisu oli, että pelkästään sen vuoksi, että A oli haluton toimimaan yhteistyössä edunvalvojan kanssa ja että A:ta oli vaikea tavoittaa, hänen varallisuusasemansa ja tärkeiden etujensa ei katsottu olevan vaarassa. Korkein oikeus kumosi hovioikeuden päätöksen ja maistraatin hakemus A:n julistamisesta vajaavaltaiseksi hylättiin.

Korkeimman oikeuden mukaan keskeisenä periaatteena tulee pitää päämiehen ihmisarvon sekä perusoikeuksien kunnioittamista, ja päämiehen itsemääräämisoikeus on pyrittävä säilyttämään mahdollisimman laajana. Välimäki (2008, 48) mainitsee, että ratkaisun perusteluista selviää, että vajaavaltaiseksi

julistamisen kolmesta edellytyksestä ainoastaan ensimmäinen – päämiehen kykenemättömyys hoitaa taloudellisia asioitaan – täyttyi. Hakemus hylättiin sen takia, että toinen edellytys, etujen vaarantuminen jäi täyttymättä. Korkein oikeus totesi, että etujen vaarantumista tuli arvioida päämiehen näkökulmasta eikä viranomaisten toiminnan joustavuuden ja vaivattomuuden kannalta. Pelkästään se, että päämies oli hankala ja yhteistyöhaluton, ei tässä tapauksessa ollut riittävä peruste etujen vaarantumisen täyttymiselle.

4.5 Edunvalvontavaltuus

Nykyiselle edunvalvonnalle haluttiin kehittää kevyempi ja joustavampi vaihtoehto. Väestön vanheneminen on osaltaan lisännyt edunvalvontojen määrää. Edunvalvonnan päämiesten määrä on kasvanut voimakkaasti vuosittain. Yhteiskunnan voimavarat ovat rajalliset, joten vaihtoehtojen lisäämistä tarvittiin. (Suomen Muistiasiantuntijat 2009.) Edunvalvontavaltuutusta koskeva laki tuli voimaan 1. marraskuuta 2007. Edunvalvontavaltuutuksella jokainen voi itse etukäteen järjestää asioidensa hoidon siltä varalta, että toimintakyky myöhemmin heikkenee. Valtakirjan edunvalvontavaltuutusta varten voi tehdä kahdeksantoista vuotta täyttänyt henkilö, joka kykenee ymmärtämään valtakirjan merkityksen (L 25.5.2007/648). Kyseessä on oikeudellinen järjestely, jolla voi etukäteen valtuuttaa valitsemansa henkilön hoitamaan asioitaan siltä varalta, että oma kyky tehdä päätöksiä käy myöhemmin riittämättömäksi. (Suomen Muistiasiantuntijat 2009.) Välimäki (2008, 8) toteaa, että päämiehen järjestettyä asioidensa hoidon edunvalvontavaltuutuksella ei hänelle voida määrätä edunvalvojaa hoitamaan samoja asioita.

Edunvalvontavaltuus on kirjallinen testamentin tapaan. Edunvalvontavaltuus annetaan luovuttamalla valtakirja valtuutetun haltuun tai muutoin ilmoittamalla siitä valtuutetulle (L 25.5.2007/648). Edunvalvontavaltuus on vahvistanut yksilön itsemääräämisoikeuden toteutumista, koska edunvalvontavaltuutusvaltakirjassa valtuuttaja itse määrittelee ne asiat, jotka valtuutus kattaa. Valtuuttaja myös itse nimeää haluamansa valtuutetun. Valtuuttaja voi oikeuttaa haluamansa henkilön edustamaan itseään taloudellisissa sekä myös itseään henkilönä koskevissa asioissa. Henkilöä koskevia asioita ovat esimerkiksi terveydenhoitoon, hoitopaikkaan tms. liittyvät asiat. Tärkeää on mainita valtakirjassa kaikki ne asiat, joita valtuutus koskee. Kahden esteettömän todistajan

tulee olla yhtä aikaa läsnä valtakirjaa allekirjoitettaessa. (Suomen Muistiasiantuntijat 2009.)

Edunvalvontavaltuutus vahvistetaan maistraatissa vasta siinä vaiheessa, kun sitä käytännössä tarvitaan, eli valtuuttaja on tullut pääasiallisesti kykenemättömäksi hoitamaan valtuutuksessa tarkoitettuja asioita. Valtuuttaja voi vaikuttaa maistraatin suorittaman valvonnan laajuuteen esimerkiksi siten, että hänen toivomuksestaan valvonnassa sovelletaan holhustoimilain säännöksiä. Holhustoimilain säännökset velvoittavat valtuutetun antamaan maistraatille määräajoin selvityksen taloudellisten asioiden hoitamisesta. (Suomen Muistiasiantuntijat 2009.)

4.6 Edunvalvonnan päättyminen

Holhustoimilain 15 §:n mukaan edunvalvontamääräys on voimassa toistaiseksi tai asetetun määräajan. Tiettyä tehtävää varten tehty edunvalvontamääräys päättyy, kunnes tehtävä on suoritettu. Muutoksia edunvalvojan tehtävään tai määräyksen voimassaoloaikaan voidaan tarvittaessa tehdä. Holhustoimilain 16 §:n mukaan tuomioistuin vapauttaa edunvalvojan tehtävästään, jos edunvalvoja osoittautuu siihen kykenemättömäksi, sopimattomaksi tai vapauttamiseen on muu erityinen syy. Edunvalvoja vapautetaan tehtävästään myös omasta pyynnöstä. Edunvalvojan tehtävän lakkauttavat myös päämiehen kuolema tai alaikäisen päämiehen täysi-ikäisyyden saavuttaminen, jos edunvalvojan tehtävä on perustunut ala-ikäisyyteen. Edunvalvonnan jatkumisen aiheellisuus tarkistetaan 4 vuoden välein. (L 1.4.1999/442. 17§.) Holhustoimilain 17 §:n 4 momentin mukaan holhousviranomaisen on edunvalvojan määräämistä seuraavan neljännen kalenterivuoden aikana omasta aloitteestaan selvitettävä edunvalvonnan jatkumisen aiheellisuus ja tarvittaessa tehtävä käräjäoikeudelle hakemus edunvalvojan tehtävän määräämisestä lakkaamaan. Selvitys on toimitettava uudelleen joka neljäntenä kalenterivuotena. Holhustoimilain mukaan edunvalvonnan lakkauttamista koskeva asia pannaan vireille käräjäoikeudessa hakemuksella, jonka voi tehdä maistraatti tai se, jonka edun valvomisesta on kyse, taikka tämän edunvalvoja, vanhempi, aviopuoliso, lapsi tai muu läheinen.

Apulaisoikeusasiamies on ottanut kantaa edunvalvojan tehtäviin päämiehen kuoleman jälkeen tapauksessa AOA 3557/4/06. Kantelijat arvostelivat edunvalvojan menettelyä. He olivat tyytymättömiä siihen, että heille ei ollut ilmoitettu tädin joutumisesta sairaalaan, hänen kuolemastaan eikä hautaamisestaan. Edelleen he olivat tyytymättömiä siihen, että heitä ei ollut kuultu siinä vaiheessa, kun edunvalvoja oli myynyt tädin omaisuuden. Ratkaisussaan apulaisoikeusasiamies mainitsee, että edunvalvojen toimintaa sääntelevässä holhoustoimilaissa ei edunvalvojalle ole säädetty nimenomaista velvollisuutta kuulla lähiomaisia tai edes ilmoittaa heille päämiestä koskevista toimenpiteistä, kuten esimerkiksi omaisuuden myymisestä. Apulaisoikeusasiamiehen mielestä tämän voidaan katsoa juontuvan osaltaan siitä, että edunvalvonta ei lähtökohdaisesti rajoita päämiehen itsemääräämisoikeutta ja muita perusoikeuksia, vaikka niitä koskeva puhevalta on osittain tai kokonaankin siirtynyt edunvalvojalle. Näin ollen se, että henkilölle määrätään edunvalvoja, ei vielä sinänsä merkitse sitä, että edunvalvoja olisi omaisiin nähden ilmoitusvelvollinen päämiehensä asioissa tekemistään toimenpiteistä.

Johtopäätöksessään apulaisoikeusasiamies toteaa, että kysymystä edunvalvojan oikeudesta ja velvollisuudesta hoitaa kuolleen päämiehen taloudellisia asioita ja huolehtia hautajaisjärjestelyistä voidaan pitää oikeudellisesti jossain määrin tulkinnanvaraisena. Samoin tulkinnanvaraisena voidaan pitää sitä, millainen velvollisuus edunvalvojalla on päämiehensä kuoleman jälkeen selvittää kuolinpesän osakkaita. Kyse on tällöin ennen muuta holhoustoimilain 59 §:n 2 momentin ja perintökaaren 18 luvun 3 §:n 1 momentin tulkinnasta ja näiden säännösten yhteensovittamisesta.

Holhoustoimilain 17.4 §:n mukaan holhousviranomaisella on toimivalta määrätä edunvalvojan tehtävä lakkaamaan. Edellytyksenä on se, että päämies ei ole enää edunvalvonnan tarpeessa, hän ymmärtää asian merkityksen, ja päämies ja edunvalvoja hakevat tehtävän lakkauttamista yhdessä. Edellytyksenä on myös se, että edunvalvojan tehtävä on määrätty holhoustoimilain 8 tai 9 §:n mukaisesti, eli kyseessä on niin sanottu tukeva edunvalvoja.

5 EDUNVALVOJAN TEHTÄVÄT

Holhustoimilain 5 §:n mukaan edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva henkilö, jolla on taitoa, kokemusta ja sopivuus tehtävään. Edunvalvoja ei voi olla vajaavaltainen (HoITL 6 §). Edunvalvojan ihannetyypinä voidaan pitää sellaista henkilöä, joka on asiantunteva, tulee päämiehen kanssa hyvin toimeen ja pystyy toimimaan itsenäisesti ja riippumattomasti (Välimäki 2008, 61).

Yleiset edunvalvojat hoitavat maistraatin tai käräjäoikeuden määräyksen mukaisesti sellaisten ihmisten raha-asioita, jotka eivät sairauden tai muun syyn vuoksi kykene hoitamaan omia taloudellisia asioitaan. Uuden lain säädöksiin mukaan edunvalvojan tehtävät määritellään kulloisenkin tapauksen tarpeiden mukaan asiaa koskevassa määräyksessä. Mikäli näin ei ole tehty, tulee soveltaa yleismääräystä edustaa päämiestään tämän omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa. (Roiko-Jokela 2006, 92.) Holhustoimi on siis ensisijassa taloudellisten etujen valvontaa, jota edunvalvoja suorittaa päämiehensä puolesta. Holhouslainsäädännön tehtävänä on suojata ihmistä lähinnä taloudellisilta riskeiltä, jotka johtuvat siitä, että hän ei itse kykene hoitamaan omia asioitaan.

Toisinaan saattaa olla tarvetta tehdä oikeustoimia, jotka koskevat sekä päämiehen varallisuutta että hänen henkilöään. Tällainen voi olla esimerkiksi päätös palveluasunnon järjestämisestä itsenäisesti omassa kodissaan asuvalle henkilölle. Näissä tapauksissa tarvitaan sekä edunvalvojan että hänen päämiehensä myötävaikutusta. Jos päämies ei kuitenkaan kykene ymmärtämään asian merkitystä ja edunvalvojalle on annettu kelpoisuus edustaa päämiestään myös tämän henkilöä koskevassa asiassa, edunvalvoja voi päättää asiasta yksin. (HE 146/1998.) Yleensä ei edunvalvojan edustusvallan ulottaminen päämiehen henkilöä koskeviin asioihin ole tarpeellista, koska päämies päättää itse henkilöään koskevasta asiasta, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Jos päämies ei sitä vastoin tilansa vuoksi kykene ymmärtämään asian merkitystä, hän tarvitsee edunvalvontaa myös henkilöä koske-

vissa asioissa. Sellaisessa päämiehen henkilöä koskevassa asiassa, jonka merkitystä päämies ei kykene ymmärtämään, tuomioistuin voi antaa edunvalvojalle edustusvallan. (Työeläkelakipalvelu 2009, puhevallan käyttäminen.)

Edunvalvoja joutuu lähes päivittäin toiminnassaan punnitsemaan erilaisia toimintaperiaatteita, joiden yhteensovittaminen ei aina ole helppoa käytännössä. Kyseeseen tulevat ainakin päämiehen itsemääräämisoikeuden ja hänen toiveidensa kunnioittaminen, päämiehen suojaaminen ja päämiehen edun toteuttaminen eli esimerkiksi omaisuuden hoitaminen objektiivisesti tarkastellen rationaalisella tavalla. Välimäki (2008, 73) toteaa, että omaisuuden hoitamisessa on olennaista, että omaisuudesta saatava hyöty tulee päämiehen hyväksi eikä joidenkin muiden tahojen, kuten päämiehen läheisten, hyväksi.

5.1 Edunvalvojan kelpoisuus ja toimivalta

Edunvalvojan tehtävä on julkisen vallan alaista edustusta ja siitä on säädetty lailla. Edunvalvojalla on valta tehdä oikeustoimia päämiehen nimissä siten, että oikeustoimet sitovat päämiestä. Tätä kutsutaan edunvalvojan kelpoisuudeksi. Edunvalvoja on tekemänsä oikeustoimen ulkopuolella. Edunvalvojan toimivallalla taas tarkoitetaan sitä, minkälaisia toimia edunvalvoja saa tehdä päämieheensä nähden, eli miten edunvalvojan tulee käyttää edustusvaltaansa, jotta toimisi moitteettomasti päämiehen kannalta. (Heikkinen, Heusala, Mäkelä & Nuotio 2003, 13.)

Jos edunvalvoja ylittää kelpoisuutensa, hän rikkoo kompetenssinormia ja tästä voi olla seurauksena, ettei oikeustoimeen synny sidonnaisuutta. Jos taas edunvalvoja ylittää toimivaltansa, hän rikkoo käyttäytymisnormia, mistä taas seurauksena voi olla vahingonkorvausvelvollisuus päämiestä kohtaan ja mahdollisesti myös vapauttaminen edunvalvojan tehtävästä. Sellaisenaan toimivallan ylittäminen ei aiheuta oikeustoimen tehottomuutta. Kompetenssinormin lähde, joka määrittää edunvalvojan kelpoisuutta, löytyy aina joko lainsäädännöstä tai edunvalvojan määränneen viranomaisen päätöksestä. Edunvalvojan kelpoisuuteen ei päämieskään voi tahdonilmaisullaan vaikuttaa. Edunvalvojan toimivaltaa koskevat käyttäytymisnormit ovat holhoustoimilaisissa. Omaisuuden hoitamista koskevat holhoustoimilain 37–41 § ja päämiehen henkilöstä huo-

lehtimistä 42 §. Toimivaltaa koskeviin normeihin kuuluu myös 43 §, jossa edunvalvojalle on asetettu velvollisuus kuulla päämiestään päämiehen kannalta tärkeiksi katsottavissa asioissa. (Heikkinen, Heusala, Mäkelä & Nuotio 2003, 13.)

5.2 Päämiehen omaisuuden hoitaminen

Yleistä

Holhoustoimen tärkein tavoite on päämiehen omaisuuden hoitaminen päämiehen parhaaksi. Edunvalvoja hoitaa päämiehen omaisuutta niin, että omaisuus ja sen tuotto käytetään päämiehen eduksi ja tyydyttämään tämän henkilökohtaisia tarpeita. (Heikkinen, Heusala, Mäkelä & Nuotio 2003, 31.) Taloudellisten asioiden käsite on hallituksen esityksen mukaan ymmärrettävä tässä yhteydessä laajasti. Sillä ei tarkoiteta ainoastaan päämiehellä jo olevien varallisuusarvoisten etujen ja oikeuksien valvontaa, vaan se kattaa muutkin asiat, joilla on edunvalvonnassa olevan kannalta pääasiallisesti taloudellista merkitystä tai jonka merkitys päämiehen talouden kannalta on muutoin huomattava. Esimerkiksi sosiaaliturvaan kuuluvien taloudellisten etuuksien hakeminen päämiehelle on siten taloutta koskeva asia ja holhoustoimilain 29.1 §:n mukaan edunvalvojan toimivaltaan kuuluva. (Helin 2001, 1074.)

Helin (2001, 1072) mainitsee, että selkeä pääsääntö on, että tuomioistuin ohjaa edunvalvojaa kelpoisuuden rajoituksin. Jos esimerkiksi pidetään päämiehen edun kannalta keskeisenä, ettei hänen omistamaansa perintötilaa myydä, tavoitteeseen päästään varmimmin määräämällä, ettei edunvalvojalla ole kelpoisuutta tilan luovuttamiseen. Määräystä voidaan myöhemmin muuttaa, jos olosuhteet muuttuvat siten, että tilan myynti käy taloudellisen pakon sanelemaksi. Tehtävän rajoittaminen yksittäiseen asiaan tai asiaryhmään saattaa olla perusteltua esimerkiksi silloin, kun dementoitunut vanhus on kykenemätön suorittamaan aiottua oikeustointia, mutta ei ole laaja-alaisen edunvalvonnan tarpeessa sen vuoksi, että hänen puolisonsa huolehtii hyvin perheen taloudellisista asioista. Tällöin saattaa olla riittävää, että vanhukselle määrätään edunvalvoja pelkästään suunniteltua oikeustointia tai oikeustoimikokonaisuutta varten. (Helin 2001, 1075.)

Holhoustoimilain 29.3 §:ssä määritellään sellaisia henkilöön liittyviä asioita, jotka ovat niin henkilökohtaisia, että edes edunvalvojalla ei ole kelpoisuutta antaa niitä koskevia tahdonilmaisuja. Edunvalvojalla ei ole kelpoisuutta päämiehensä puolesta antaa suostumusta avioliittoon tai lapseksi ottamiseen, tunnustaa isyyttä, hyväksyä isyyden tunnustamista, tehdä tai peruuttaa testamenttia eikä edustaa päämiestään muussa sellaisessa asiassa, joka on näihin rinnastuvin tavoin henkilökohtainen. Säännöksen perusteluissa on korostettu sitä, että tapauksen yksilölliset olosuhteet voidaan ottaa huomioon harkittaessa, onko jokin säännöksessä mainitsematta jätetty asia katsottava korostetusti henkilökohtaiseksi vai ei. Perusteluissa mainitaan esimerkkinä avioeron hakeminen päämiehen puolesta. Avioeron hakeminen on yleensä aviopuolison henkilöä niin syvästi koskettava toimenpide, ettei edunvalvojalla ole määräyksensä nojalla kelpoisuutta saattaa asiaa vireille. Jos kuitenkin puolisoiden välinen henkilökohtainen suhde on kokonaan lakannut ja avioliittoa käytetään puolison taloudelliseksi hyväksikäytöksi luonnehdittavin tavoin pelkästään varallisuusetujen siirtämiseen toiselle puolisolalle, saattaa tilanne olla toinen. (HE 146/1998.)

Jos päämiehellä on saatavia, esimerkiksi oikeus eläkkeeseen, edunvalvojan on ilmoitettava maksuvelvolliselle, mille tilille tämän on suoritettava maksunsa. Lisäksi edunvalvojan on ilmoitettava pankille, kuka saa nostaa päämiehen tilillä olevia varoja. Johtava yleinen edunvalvoja Jouko Järvenpää Jyväskylän oikeusaputoimistosta kertoo Suur Jyväskylän lehden haastattelussa 11.3.2009, että tavallinen edunvalvonta käsittää päämiehen omaisuuden ja taloudellisten asioiden hoidon. Tällöin eläketulot siirretään edunvalvontatilille ja laskutusosoitteeksi muutetaan yleisen edunvalvonnan osoite. Laskut maksetaan tällöin edunvalvonnassa ja päämies saa riittävät käyttövarat omalle käyttötililleen oman taloudellisen tilanteensa mukaan. Järvenpää toteaa myös, että päämiehissä on muun muassa mielenterveyskuntoutujia, joiden kuntoutumista helpottaa se, kun raha-asioiden hoitamisessa on edunvalvoja mukana. (Mitä edunvalvojat tekevät 2009.)

Uusi laki yksilöi entistäänkin tarkemmin luvanvaraiset oikeustoimet. Edunvalvoja tarvitsee maistraatin luvan päämiehensä puolesta tehtäviin tärkeisiin oikeustoimiin. Lupa tarvitaan esimerkiksi asunnon tai kiinteistön myymiseen ja ostamiseen, omaisuuden pantiksi luovuttamiseen ja muun lainan kuin valtion

takaaman opintolainan ottamiseen. (Edunvalvojan tehtävä 2008.) Uusia luvanvaraisia toimia ovat myös perinnönjakoa ja ositusta koskevat perinnöstä luopuminen, sopimus pesän yhteishallinnosta, sopimusjako tai ositus ilman pesänjakajaa, niin sanottujen irrottamisoikeuksien luvanvaraisuus (koskien metsää, kiviä, soraa, hiekkaa jne.) sekä sijoituskohteiden ja yhteisön osuuksien hankkiminen (Roiko-Jokela 2006, 93).

Vajaavaltainen päämies

Vajaavaltaisella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä ja sellaista 18 vuotta täyttäneitä henkilöä, joka on julistettu vajaavaltaiseksi (L 1.4.1999/442). Vajaavaltaisuus merkitsee oikeustoimikelpoisuuden huomattavaa rajoittumista. Vajaavaltaisella ei ole oikeutta itse määrätä omaisuudestaan eikä tehdä sopimuksia tai muita oikeustoimia, ellei laissa ole toisin säädetty. Säädettyistä poikkeuksista tärkeimmät koskevat vajaavaltaisen olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä oikeustoimia sekä vajaavaltaisen työansiota.

Vajaavaltaisella on oikeus itse määrätä siitä, minkä hän on vajaavaltaisuuden aikana omalla työllään ansainnut. Määräämisvalta koskee myös omaisuuden tuottoa samoin kuin sitä omaisuutta, joka on tullut tällaisen omaisuuden sijaan. Sen lisäksi hänellä on kelpoisuus tehdä oikeustoimia, jotka ovat olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä. Oikeustoimikelpoisuuden rajoitusten tarkoituksena on suojata vajaavaltaista taloudellisilta riskeiltä, joita oikeustoimen sitovuuteen liittyisi. Rajoituksista säädettyjen poikkeusten avulla pyritään puolestaan turvaamaan vajaavaltaiselle tietty määrä henkilökohtaista vapautta ja mahdollisuus toimia tavanomaisimmissa arkipäivän tilanteissa. (HE 146/1998.)

Vajaavaltaisen päämiehen koko varallisuus kuuluu periaatteessa edunvalvojan määräysvaltaan siten, että vain edunvalvojalla on kelpoisuus päättää varallisuuden vallinnasta. Päämiehen ollessa vajaavaltainen pääsääntönä on siis edunvalvojan vallinta ja poikkeussääntönä päämiehen vallinta. Tällainen määräysvalta on päämiehelle nöyryyttävää ja ristiriidassa ihmisoikeuksien kanssa. Nykyisin ajatellaankin, että edunvalvonnan tulisi olla mahdollisimman huomaamatonta ja päämiehen pitäisi päästä nauttimaan omaisuudestaan. (Väli-

mäki 2008, 67- 68.) Poikkeussäännön mukaan päämiehen vallittavaksi kuuluvat käyttövarat. Päämiehen jokapäiväisiin menoihin on jätettävä kohtuullinen määrä käyttövaroja. Käyttövarojen määrää suunniteltaessa on otettava huomioon päämiehen tarpeet ja tottumukset. Hoidollisilla näkökohdilla on myös merkitystä siten, että käyttövarojen antamisella päämiestä voidaan opettaa itsenäiseen taloudenpitoon. Itsenäisyyden tunteelle ja tyytyväisyydelle eli elämän laadulle on käyttövarojen antamisella merkitystä. Edunvalvojan velvollisuutena on antaa ja päämiehen oikeutena on saada kohtuulliset käyttövarat. (Välimäki 2008, 68.)

Välimäen (2008, 69) mukaan edunvalvojan on seurattava, onko päämies kykenevä vallitsemaan hänelle uskottua omaisuutta. Holhoustoimilain 25.2 §:n mukaan edunvalvojalla on oikeus ottaa omaisuutta hoitoonsa siltä osin kuin tarvitaan päämiehen edun suojaamiseksi, jos päämies käyttää oikeuttaan tavalla, joka on vastoin hänen etuaan tai tähän on vaara.

Täysivaltainen päämies

Kun päämiehen toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu, on päämiehellä kelpoisuus määrätä omaisuudestaan. Edunvalvojan määrääminen holhoustoimilain 14 §:n mukaan ei estä päämiestä tekemästä oikeustoimia ja vallitsemasta omaisuuttaan, ellei laissa toisin säädetä. (Välimäki 2008, 70.)

Holhoustoimilain 31.1 §:n mukaan päämiehen saatavista määrääminen kuuluu edunvalvojan yksinomaiseen kelpoisuuteen, vaikka päämiehen toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu. Näistä merkityksellisimmät ovat päämiehen pankkitilit. Jotta päämies saisi pankkitilillä olevat varat vallittavakseen, tulee edunvalvojan ilmoittaa tästä luottolaitokselle. (Välimäki 2008, 71.)

Muu edunvalvojan hoitoon kuuluva omaisuus määräytyy sen mukaan, mitä edunvalvojan kelpoisuudesta on edunvalvojaa tehtävään valittaessa määrätty. Vain omaisuuden, jonka määräysvallan luovuttamiseen päämies on suostunut, saa edunvalvoja ottaa hoitoonsa. Yleensä päämiehen etu vaatii, että arvopaperit ja muut sellaiset asiakirjat, joita käyttäen päämies voisi määrätä omaisuudestaan omaksi vahingokseen, otetaan edunvalvojan hallintaan. Asioiden hoidon vuoksi olisi tärkeää että edunvalvojan ja päämiehen suhde on luottamuksellinen. Jos on vaarana, että päämies toimii omaksi vahingokseen

eikä omaisuuden haltuunotto onnistu, voidaan harkita toimintakelpoisuuden rajoittamista. (Välimäki 2008, 71.)

Tapauksessa AOA 2253/4/02 apulaisoikeusasiamies on ottanut kantaa edunvalvonnassa olevan henkilön itsemääräämisoikeuteen. Tapauksessa päämiehelle oli määrätty tukeva edunvalvoja ilman, että hänen toimintakelpoisuuttaan oli rajoitettu. Päämies olisi halunnut antaa ennakkoperintöä, mutta edunvalvoja oli kieltänyt tämän vedoten holhoustoimilain 32.1 §:n lahjoituskieltoon. Edunvalvoja oli perustellut menettelyään yhtäältä lahjoituskiehellä ja toisaalta sillä, ettei hän ollut vakuuttunut päämiehensä tahdonmuodostuksen aitoudesta. Edunvalvojan mielestä päämiehen itsensä esittämien ja haluamien tahdonmuodostaminen ilman ulkopuolisia vaikutteita ja aidosti oli horjutettu. Apulaisoikeusasiamiehen mielestä ristiriitatilanteiden ratkaiseminen on oikeudellisesti tulkinnanvaraista, ja kyseisessä tapauksessa edunvalvojan eikä maistraatin ei ole voitu katsoa ylittäneen toimivaltaansa.

Päämiehen toimintakelpoisuutta on rajoitettu

Hallituksen esityksessä 146/1998 todetaan, että mikäli päämiehen luonteenpiirteiden ja aikaisemman käyttäytymisen nojalla voidaan ennakoida, että päämies tulee edunvalvojan määräämisestä huolimatta oikeustoimilla vahingoittamaan etujaan, päämiehen toimintakelpoisuutta on mahdollista rajoittaa. Kun päämies on täysivaltainen, mutta hänen toimintakelpoisuuttaan on rajoitettu, päätös toimintakelpoisuuden rajoittamisesta määrittää edunvalvojan hoitoon kuuluvan omaisuuden. Jos päätöksen mukaan päämiehellä ei ole oikeutta vallita määrättyä omaisuutta tai jos hän saa vallita sitä ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa, edunvalvojalla on oikeus saada haltuunsa tämä omaisuus vaikka päämies vastustaisi asiaa. Muuta omaisuutta edunvalvoja voi hallita vain, jos päämies ei vastusta haltuunottoa. Vaikka päämies suostuisi, ei edunvalvojan tule ottaa haltuunsa sellaista omaisuutta, jonka vallinnasta vaa-javaltaisella päämiehellä olisi yksin oikeus päättää. (Välimäki 2008, 72.)

AOA dnro 2253/4/02 17.6.2004 apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen toteaa, että monesti päämiehen kykenemättömyys ja passiivisuus taloudellisten asioiden hoidossa tosiasiallisesti aiheuttaa sen, että pelkän edunvalvojan määräyksen varassa olevan päämiehen asema kuitenkin käytännössä sa-

maistuu oikeustoimikelpoisuudeltaan rajoitetun tai jopa vajaavaltaisen asemaan. Jääskeläinen ei kuitenkaan pidä yleisesti ottaen hyväksyttävänä, että oikeustoimikelpoisen päämiehen toimintakelpoisuutta tosiasiallisesti käytännössä rajoitetaan edunvalvojan toimin ilman tuomioistuimen ratkaisua. Holhoustoimilaissa on selkeästi ilmaistu, että toimintakelpoisuutta arvioi tuomioistuin. Sen takia ja jotta edunvalvojan toimivaltuudet olisivat oikeudellisesti ja laillisuusvalvonnan näkökulmasta asianmukaisia, täytyy edunvalvojan saattaa asia tuomioistuimen tutkittavaksi ilmeisissä ja jatkuvasti toistuvissa ristiriitatilanteissa varsinkin, jos edunvalvoja katsoo päämiehen toiminnallaan vahingoittavan etujaan. Ei voi olla päämiehen edun vastaista, että edunvalvoja ryhtyy ristiriitatilanteessa toimenpiteisiin päämiehensä ja samalla myös oman kelpoisuutensa saattamiseksi vastaamaan juridisesti tosiasiallisia olosuhteita.

Jos henkilö, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu, ylittää kelpoisuutensa, oikeustointen sitovuuteen, suoritusten palauttamiseen ja suorituksen arvon tai oikeustoimesta aiheutuneen vahingon korvaamiseen sovelletaan holhoustoimilain 26 - 28 §:n säännöksiä. Kelpoisuuden ylittämisestä on siten lähtökohteisesti seurauksena oikeustoimen sitomattomuus. Jos kuitenkin se, jonka kanssa oikeustoimi tehtiin, tiesi, ettei toisella osapuolella ollut kelpoisuutta oikeustoimen tekemiseen, hän on sidottu sopimukseen ajan, jonka edunvalvojan suostumuksen hankkimiselle on sovittu tai jonka sen hankkiminen kohtuudella kestää. Sitomattoman oikeustoimen perusteella tehty suoritus on palautettava tai, jollei tämä ole mahdollista, korvattava sen arvo. Korvausvelvollisuutta on kuitenkin lievennetty silloin, kun korvausvelvolliseksi joutuisi henkilö, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu. (HE 146/1998.)

5.3 Huolellisuusvelvoite ja vahingonkorvausvelvollisuus

Holhoustoimilain 37.1 §:n nojalla edunvalvojan on tunnollisesti pidettävä huolta päämiehen oikeuksista ja edistettävä hänen parastaan. Huolellisuusvelvoite koskee päämiehen varojen hoitamisen lisäksi myös päämiehen oikeuksien valvomista esimerkiksi jakamattomassa kuolinpesässä ja eriperusteisten saatavien perimisessä ja sosiaalietuuksien hakemisessa (Välimäki 2008, 73).

Jos edunvalvoja laiminlyö huolellisuusvelvoitteen, voi seurauksena olla oikeudenmenetyksiä ja sitä kautta vahingonkorvausvelvollisuus. Edunvalvojan perus- ja huolellisuusvelvoitteen tehosteena on holhoustoimilain 45 §:n mukainen vahingonkorvausvelvollisuus. Lainkohdan nojalla edunvalvoja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on tehtävänsä hoitaessaan tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut päämiehelle. (Välimäki 2008, 133.) Usein on kyse siitä, että edunvalvoja on aktiivisesti toimimalla aiheuttanut päämiehelle vahingon. Tällainen vahinko voi olla esimerkiksi edunvalvojan huolimattomuuttaan tai tarkoituksella tehty päämiehen omaisuutta koskeva epäedullinen vuokrasopimus. Joskus taas edunvalvoja aiheuttaa vahinkoa passiivisuudellaan laiminlyömällä päämiehen asioiden huolellisen hoitamisen. Tällaisia toimia voivat olla esimerkiksi päämiehelle kuuluvan etuuden hakematta jättäminen tai se, että edunvalvoja ei ole moittinut selvästi muotovirheellistä päämiehen etua loukkaavaa testamenttia. (Välimäki 2008, 134.)

Holhoustoimilain 39 §:n mukaan edunvalvojan on säilytettävä omaisuus, jota päämies tarvitsee asumista tai elinkeinon harjoittamista varten tai joka on muutoin päämiehelle erityisen merkittävä. Muu omaisuus on sijoitettava siten, että se tuottaa kohtuullisesti ja sen arvo säilyy. Laissa ei edellytetä mahdollisimman hyvää tuottoa, vaan että edunvalvojan ei pidä ryhtyä riskialttiiseen sijoitustoimintaan päämiehen varoilla. Ylimääräiset varat, jotka jäävät jokapäiväisen elämisen jälkeen, voidaan tallettaa käyttö- ja määräaikaistilille. Jos päämies on kuitenkin itse toimintakykyisenä sijoittanut varojaan riskialttiisiin kohteisiin, ei edunvalvojan ilman erityistä syytä tarvitse muuttaa sijoituksia vähemmän riskialttiiksi. (Heikkinen ym. 2003, 30.)

Korvausvastuu koskee erityisesti varallisuusvahinkoja mutta myös henkilö- ja esinevahinkoja. Kun on kyse yleisistä edunvalvojista, heitä saattaa koskea isännänvastuu. Tällöin virkamiehenä toimivan edunvalvojan vahingosta vastaa lähtökohtaisesti työnantaja. (Heikkinen ym. 2003, 13.)

5.4 Päämiehen mielipiteen selvittäminen

Holhoustoimesta annetun lain 43 §:n mukaan edunvalvojan on tiedusteltava päämiehen mielipidettä, ennen kuin hän päättää asiassa, joka kuuluu hänen

toimivaltaansa. Jos asiaa pidetään päämiehen kannalta tärkeänä ja hänen kuulemisestaan ei aiheudu huomattavaa hankaluutta, on päämiehen mielipide selvitettävä.

Lähtökohtaisesti edunvalvojan on noudatettava päämiehen mielipidettä, jos päämies kykenee ymmärtämään asian. Monet päämiehet, kuten esimerkiksi muistihäiriöiset ja mielenterveyspotilaat, eivät välttämättä ymmärrä asiaa ja sen vaikutuksia kokonaisuudessaan. Heidän ymmärryskykynsä ja mielipiteensä voivat vaihdella päivittäin. Edunvalvojalle ei aseteta laissa ehdotonta velvollisuutta noudattaa päämiehen mielipidettä omaisuutta koskevissa päätöksissä, mutta edunvalvoja saa käsityksen päämiehen edusta häntä kuulemalla. Päämiehen kuuleminen ei ole tarpeen, jos hän ei lainkaan kykene ymmärtämään asian merkitystä. Kaikkein ongelmallisinta onkin sellaisten päämiesten asioista päättäminen, jotka jollain tavalla ymmärtävät asian, mutta ymmärryksen taso vaihtelee. Tällöinkin edunvalvojan tulisi kyetä ratkaisemaan asia kaikki näkökohdat huomioon ottaen päämiehen kokonaisedun mukaisesti. (Heikkinen, Heusala, Mäkelä & Nuotio 2003, 31.)

5.5 Päämiehen käyttövarojen määrän arvioiminen

Holhustoimilain 43 §:n mukaan edunvalvojan on pyrittävä toimimaan yhteistyössä päämiehensä kanssa edellyttäen, että päämiehen kuuleminen voi tapahtua ilman huomattavaa hankaluutta. Yhteistyötä edellytetään myös silloin, kun arvioidaan päämiehen käyttövarojen määrää. Käyttövaroilla on suuri merkitys päämiehen jokapäiväiseen elämään.

Päämiehelle tulee muiden ihmisten tavoin sallia tietty kuluttamisen mahdollisuus. Laki ei anna selkeitä ohjeita käyttövarojen määrän arvioimiseksi. Oikeusohjeet omaisuuden hoitamiseen löytyvät holhustoimesta annetun lain 37 §:n 1 momentista, jonka mukaan edunvalvojan on hoidettava päämiehensä omaisuutta sillä tavoin, että omaisuus ja sen tuotto voidaan käyttää päämiehen hyödyksi ja tyydyttämään hänen henkilökohtaisia tarpeitaan. Tässä tehtävässä edunvalvojan tulee tunnollisesti pitää huolta päämiehen oikeuksista ja edistää hänen parastaan. Saman pykälän 2 momentin mukaan edunvalvojan tulee ottaa hoidettavakseen kuuluva päämiehen omaisuus hallintaansa

siltä osin kuin se on tarpeen tämän etujen suojaamiseksi. Jos kysymyksessä on omaisuus, josta päämies voi vapaasti määrätä, omaisuutta ei kuitenkaan saa ottaa hallintaan vastoin päämiehen tahtoa.

Tapauksissa, joissa täysi-ikäisen päämiehen tueksi ja avuksi määrätään edunvalvoja päämiehen toimintakelpoisuutta rajoittamatta, edunvalvojan hoitoon kuuluvan omaisuuden piiri määräytyy sen mukaan, mitä edunvalvojan kelpoisuudesta on edunvalvojaa tehtävänsä asetettaessa määrätty. Toiseksi asia riippuu päämiehen suostumuksesta. Edunvalvoja saa ottaa hoitoonsa ja haltuunsa vain sellaista omaisuutta, jonka määräysvallan luovuttamiseen päämies suostuu. (Välimäki 2008, 71.) Omaisuuden haltuunotto vastoin päämiehen tahtoa ei tule kyseeseen.

Jos päämies ei suostu yhteistoimintaan edunvalvojan kanssa, omaisuuden säilyttäminen saattaa vaarantua. Tällöin joudutaan harkitsemaan, onko päämiehen toimintakelpoisuutta aiheellista rajoittaa omaisuuden saamiseksi edunvalvojan haltuun. (HE 146/1998.)

Välimäki (2008, 72) mainitsee, että jos päämies ei oman tilansa vuoksi pysty ottamaan kantaa omaisuuden haltuunottokysymykseen, edunvalvojan on päätettävä siitä yksin. Käyttövaroja koskeva holhustoimilain säännös rajoittaa edunvalvojan haltuunotto-oikeutta. Edunvalvonnassa olevalle on jätettävä omaisuus, jota hän tarvitsee henkilökohtaista käyttöönsä varten, samoin riittävä määrä käyttövaroja. Käyttövarat on tarkoitettu päämiehen vapaasti vallittaviksi, eikä edunvalvoja ole vastuussa näiden varojen käytöstä. (HE 146/1998.)

Holhustoimesta annetun lain 38 §:n 1 momentin mukaan päämiehelle on jätettävä se omaisuus, jota hän tarvitsee henkilökohtaista käyttöönsä varten. Päämiehen vallintaan on jätettävä hänen tarpeisiinsa ja muihin olosuhteisiin nähden kohtuullisena pidettävä määrä käyttövaroja. Poikkeuksen käyttövarojen vapaasta hallinnasta muodostaa holhustoimilain 25 §:n 2 momentti, joka koskee vajaavaltaisia päämiehiä. Kyseisen säännöksen nojalla edunvalvoja voi ottaa päämiehen edun suojaamiseksi tämän vallintaan jätettyä omaisuutta hoitoonsa, jos vajaavaltainen käyttää oikeuttaan tavalla, joka on selvästi vastoin hänen etuaan. (L 1.4.1999/442.)

Käyttövarojen määrää arvioidessaan edunvalvojan on otettava huomioon mm. päämiehensä tulot ja menot sekä päämiehensä kyky käyttää omia varojaan. Edunvalvoja ei ole vastuussa käyttövarojen käytöstä ja päämies ei vastaavasti ole velvollinen selvittämään edunvalvojalleen, mihin hän on käyttövaransa käyttänyt. Kyse on päämiehen itsemääräämisoikeudesta ja yksityiselämän suojasta. Edunvalvoja saavuttaa useimmiten sangen vahvan aseman päämieheensä nähden. Päämies luottaa häneen ja kuuntelee mielellään hänen neuvojaan. (HE 146/1998.) Sarja (2007, 384) toteaa, että koska käyttövarat on tarkoitettu päämiehen vapaasti vallittaviksi, eivät edunvalvojan omat mielipiteet ja mieltymykset saa olla ratkaisevassa osassa, kun edunvalvoja harkitsee päämiehen käyttövarojen määrää ja päämiehen omaan vallintaan jätettävien varojen määrää.

Välimäen (2008, 68) mukaan päämiehillä on ollut käytännössä ongelmia käyttövarojen saamisessa ja tämän vuoksi käyttövaroja koskevaa sääntelyä on pyritty laissa korostamaan ja tarkentamaan. Maistraatin tehtävänä on vuosittain tarkastamisen yhteydessä valvoa, onko päämiehelle annettu kohtuullisena pidettävät käyttövarat.

Kanteluasiassa AOA dnro 904/4/04 päämiehelle oli määrätty rinnakkainen edunvalvoja, ja päämiehen eläketulot oli käräjäoikeuden päätöksellä jätetty päämiehen vallintaan. Edunvalvojan kelpoisuus oli myöhemmin laajennettu koskemaan myös eläketuloja. Ennen tätä päämies oli tehnyt suurehkoja kerätanostoja, minkä seurauksena edunvalvoja ei ollut muutamaa kuukauteen antanut päämiehelleen käyttörahoja, koska edunvalvoja oli arvioinut nostojen laskennallisesti riittävän mainituksi ajaksi. Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen totesi, että käyttörahojen määrän arvioinnin olisi tullut perustua holloustoimesta annetun lain 38 §:ssä esitettyihin perusteisiin eikä mainittujen nostojen laskennalliseen riittävyyteen, koska nostojen kohtana eläketulot olivat olleet täysin päämiehen omassa määräysvallassa.

Apulaisoikeusasiamies toteaa kuitenkin, että oikeusasiamies ei voi ottaa kantaa siihen, mikä kulloinkin on oikea käyttövarojen määrä eikä velvoittaa edunvalvojaa antamaan lisää rahaa. Viime kädessä maistraatti tutkii vuosittain tar-

kastuksen yhteydessä myös tämän kysymyksen samoin kuin muidenkin taloudellisten asioiden hoitamisen asianmukaisuuden. Mikäli maistraatti katsoo, että käyttövarojen määrä ei ole asianmukainen, sen tulee kiinnittää edunvalvojan huomiota tähän seikkaan. Apulaisoikeusasiamies toteaa kuitenkin, ettei maistraatillakaan ole toimivaltaa antaa edunvalvojalle käyttövarojen määrää koskevia velvoittavia määräyksiä. Mikäli edunvalvoja ei noudata maistraatin tilintarkastuksessa esittämiä huomautuksia, viime kädessä kyseeseen tulee edunvalvojan vaihtamista koskevan hakemuksen tekeminen käräjäoikeudelle.

Tapauksessa AOA 4042/4/06 päämies tahtoi ostaa tietokoneen ja laajakais-
tayhteyden, mutta edunvalvoja oli kieltänyt päämiestä hankkimasta niitä, vaikka päämiehellä olisi ollut siihen taloudelliset mahdollisuudet. Apulaisoikeusasiamiehen mielestä ei ole oikeudellisesti hyväksyttävää, että edunvalvojan toiminnalla päämiehen toimintakelpoisuutta itse asiassa rajoitetaan enemmän, kuin mitä tuomioistuin on asiassa määrännyt. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan käyttövarojen pitäisi olla päämiehen vapaasti vallittavia, eikä edunvalvojalla tulisi rajoittaa päämiehen oikeutta käyttää käyttövaroja mihin haluaa. Edunvalvonta on järjestetty päämiestä varten, joten jos päämiehen etu ei ole vaarassa, ei edunvalvojalla ole oikeutta estää päämiehen perustellun tahdon toteutumista.

5.6 Kielletyt tai varovaisuutta edellyttävät oikeustoimet

Holhustoimesta annetun lain 32 §:n 1 momentin mukaan edunvalvoja ei saa lahjoittaa päämiehensä omaisuutta (L 1.4.1999/442). Lahjoituskielto on edunvalvojan näkökulmasta ehdoton. Päämiehen omaisuutta koskevat edunvalvojan tekemät lahjoitukset ovat tehottomia. Välimäki (2008, 82) mainitsee, että säännön taustalla on päämiehen varojen säilyttämisen ja hänen etujensa mukaisen järkevän taloudenhoitamisen periaate. Lahjoituskieillon esitöistä on keskeisin holhustoimikunnan mietintö. Sen mukaan lahjan käsitettä on tulkittava laajasti. Sen piiriin kuuluvat mietinnön perustelujen mukaan kaikki vastikkeettomat oikeustoimet, joilla vajaavaltaisen omaisuutta tai muita sellaisia etuuksia, joilla on taloudellista arvoa, siirretään pois vajaavaltaisen omistuksesta ja määräysvallasta. (Helin 2001, 1078.)

Lahjoituskielto estää myös ennakkoperinnön antamisen päämiehen puolesta. Tämä saattaa joissakin tapauksissa keskeyttää jäämistösuunnitteluun liittyvät päämiehen toimenpiteet. Kyseessä voi esimerkiksi olla tilanne, jossa perittävä on antanut kahdelle lapselleen ennakkoperintöä, mutta joutuu edunvalvontaan, ennen kuin on ehtinyt toteuttaa saman aikeen kolmannen lapsensa osalta. Jos päämies itse ei enää kykene antamaan pätevää tahdonilmaisua, pätevää lahjoitusta kolmannelle lapselle ei voida saada aikaan. (Helin 2001, 1079.)

Holhustoimesta annetun lain 34 §:n 1 momentin 9 kohdan mukaan edunvalvojalla ei, jollei laissa toisin säädetä, ole oikeutta ilman holhousviranomaisen lupaa päämiehensä puolesta tehdä sopimusta omaisuuden osituksesta tai perinnönjaosta, joka toimitetaan ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa. Holhustoimesta annetun lain 35 §:n mukaan lupa voidaan myöntää, jos oikeustoimi tai toimenpide, johon lupaa haetaan, on päämiehen edun mukainen. Perinnöstä luopuminen päämiehen puolesta on katsottu käytännössä mahdolliseksi joko ylivelkaisissa pesissä tai tapauksissa, joissa päämies on jo saanut osansa ennakkoon. Jos edunvalvoja tahtoo luopua perinnöstä päämiehensä puolesta, edunvalvoja tarvitsee luopumiseen holhustoimilain 34 §:n 1 momentin 7 kohdan mukaisen luvan tai jälkikäteisen hyväksymisen holhustoimilain 36 §:n 2 momentin nojalla.

Edunvalvoja ei myöskään saa edustaa päämiestään sellaisessa oikeustoomessa, jossa edunvalvoja itse tai hänen lähipiiriinsä kuuluva henkilö on osapuolena. Tällaiseen oikeustoimeen edunvalvoja tarvitsee sijaisen. (Edunvalvojan tehtävä 2008.) Oikeustoimi, jonka tekemiseen edunvalvojalla ei ollut kelpoisuutta, ei sido päämiestä (Holhustoimilaki 36.1 §).

6 EDUNVALVONTAAN LIITTYVÄ VALVONTA

6.1 Omaisuusluettelo

Edunvalvojan, joka hoitaa päämiehensä omaisuutta, on pidettävä kirjaa päämiehensä varoista ja veloista sekä tilikauden tapahtumista. Tehtävänsä alussa edunvalvojan on annettava maistraatille luettelo päämiehensä varoista ja veloista. Omaisuusluettelon avulla maistraatti voi valvoa päämiehen varallisuusaseman muutoksia ja edunvalvojan toimintaa. Luettelo on annettava maistraatille määräajassa, kolmen kuukauden kuluessa tehtävän alkamisesta. Luettelossa on ilmoitettava ne päämiehen varat ja velat, joiden tulee lain mukaan olla edunvalvojan hoidettavana. Luettelossa on ilmoitettava myös se omaisuus, joka on jätetty päämiehen vallintaan holhoustoimilain 38.1 §:n nojalla. Omaisuusluettelo on koko valvontatoimen perusta, joten sen on oltava luotettava ja paikkansapitävä. (Välimäki 2008, 118 - 119.)

Jos päämies myöhemmin saa omaisuutta, jonka tulee olla edunvalvojan hoidettavana, on luettelo saadusta omaisuudesta annettava kuukauden kuluessa saannosta. Valvonnan kannalta on tärkeää, että holhousviranomaisen tietoon saatetaan myös ehdolliset tai aikamääräyksestä riippuvat oikeudet tai etuudet, vaikka edunvalvoja ei niistä vielä voi määrätä tai vaikka niitä ei voida käyttää esimerkiksi vajaavaltaisen velkojen maksuun. Velvollisuus antaa luettelo ei koske sellaisia toistuvaissuorituksia, jotka päämies saa tietyn, holhousviranomaisen tiedossa olevan oikeuden nojalla. Tällaisia ovat esimerkiksi elatusavut ja eläkkeet. (HE 146/1998.)

Omaisuudesta laadittavan luettelon luotettavuuden ja paikkansapitävyyden varmistamiseksi edunvalvojan on holhoustoimilain 48 §:ssä tarkoitetussa luettelossa ilmoitettava, että hänen antamansa tiedot ovat oikeat ja ettei hän ole tahallisesti jättänyt mitään ilmoittamatta. Tuomioistuimien voi holhousviranomaisen vaatiessa velvoittaa edunvalvojan vahvistamaan valan tai vakuutuksen nojalla omaisuusluettelon oikeellisuuden. (HE 146/1998.)

Mikäli edunvalvojan tehtävänä on päämiehen edustaminen vain hänen henki- löön koskevissa asioissa, eikä tehtäviin kuulu lainkaan omaisuuden hoitamista, ei omaisuusluettelon laatimista voi pitää tarpeellisena. (HE 146/1998.) Kuitenkin holhustoimilain 50.2 §:n mukaan edunvalvoja on tällöinkin velvollinen pitämään kirjaa niistä toimistaan, joihin hän on tehtävässään ryhtynyt.

6.2 Vuositili

Edunvalvojan on säännönmukaisesti, yleensä vuosittain, annettava maistraatille vuositili. Holhustoimilain 50 §:n nojalla velvollisuus antaa vuositili koskee sellaista edunvalvojaa, jonka tehtäviin kuuluu omaisuuden hoitamista. Tilikauden tulojen ja menojen kirjaaminen toimitetaan kassaperusteisesti. Edunvalvojalla on velvollisuus säilyttää tiliin liittyvät tositteet määräajan. Edunvalvonnan päättyessä tehdään päätöstili. Viimeksi annetun vuositilin käsittämän tilikauden päättymisen jälkeiseltä ajalta edunvalvonnan päättymiseen tehdään päätöstili. (Välimäki 2008, 125.) Holhustoimilain 51 §:n 2 momentin mukaan vuositili on annettava kolmen kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä. Jos edunvalvontatehtävä on alkanut tilikauden jälkimmäisellä puoliskolla, holhousviranomaisen voi saman lainkohdan mukaan päättää, että tili annetaan seuraavan vuositilin yhteydessä. Käytännössä tilikausi päättyy vuodenvaihteessa, ja vuositili on annettava alkavan vuoden maaliskuun loppuun mennessä. Päätöstili puolestaan on annettava holhustoimilain 52 §:n mukaan viipymättä edunvalvontatehtävän päätyttyä.

Vuosi- ja päätöstilin sisällöstä säädetään holhustoimilain 55 §:ssä. Lainkohdan mukaan vuosi- ja päätöstilistä tulee käydä selville päämiehen varat ja velat tilikauden alkaessa ja päättyessä, tilikauden aikana niissä tapahtuneet muutokset, päämiehen puolesta tehdyt merkittävät oikeustoimet sekä muut vastaavat toimenpiteet, joihin edunvalvoja on ryhtynyt omaisuutta hoitaessaan. Nämä tiedot on esitettävä sillä tavoin, että holhousviranomaisen voi tilin perusteella valvoa omaisuuden hoitamista ja omaisuuden hoitosuunnitelman noudattamista. Tilissä on ilmoitettava myös se omaisuus, jonka edunvalvoja on tilikauden aikana antanut päämiehensä vallittavaksi. Jos edunvalvojana on päämiehen vanhempi, aviopuoliso, lapsi tai muu hänen läheisensä, holhousviranomaisen voi päättää, että hoidettavaa omaisuutta tai sen määrättyä osaa

koskeva tili saa olla yleispiirteinen, jos sitä voidaan hoidettavana olevan omaisuuden laatuun katsoen pitää riittävänä. Tilistä on kuitenkin käytävä ilmi, miten omaisuus on tilikauden aikana muuttunut. (L 1.4.1999/442.)

Velat, jotka perustuvat muuhun kuin lainan ottamiseen, käsitellään velkana tileissä vasta silloin, kun velvoite on jäänyt erääntyneenä hoitamatta. Tällaisten velkojen syntyperusteesta tulee esittää selvitys tilissä. Erääntyneiden maksamatta jääneiden menojen tulee näkyä tileissä velkoina riippumatta siitä, minkä verran niitä on. Päämiehen varoina ilmoitetaan myös osamaksulla hankittu omaisuus, vaikka omistusoikeus siirtyy vasta, kun osamaksuvelka on hoidettu. Maksamatta olevat osamaksuerät ilmoitetaan velkoina. Velkojen ja lainojen hoitaminen kuuluu edunvalvojan tehtäviin, joten edunvalvojan pitäisi ryhtyä velkojen järjestelemiseen, jos se on päämiehen edun mukaista. Ulosotossa olevat velat tulee myös ilmoittaa omaisuusluettelossa ja tileissä. Jos perinnässä olevat saatavat on päämiehen maksukyvyttömyyden vuoksi ulosotosta palautettu velkojille, ei se tarkoita sitä, että velat olisivat hävinneet. Tällaiset velat tulee ilmoittaa edelleen päämiehen velkoina varovaisuusperiaate huomioon ottaen siihen saakka, kunnes ovat vanhentuneet. (Välimäki 2008, 168–170.)

Välimäki (2008, 122) toteaa, että lain määräykset tilin sisällöstä eivät ole kovin yksityiskohtaisia, mutta tämän tarkemmin tilin sisältöä ei voida lainsäännöksiin määrittää, koska edunvalvontatehtävien laatu ja laajuus vaihtelevat. Holhustoimilain 56.1 §:n mukaisesti holhousviranomaisen on vuosi- tai päätöstilin saatuaan viipymättä tarkastettava, miten päämiehen omaisuutta on hoidettu. Mikäli edunvalvoja laiminlyö tehtäviään, voi holhousviranomainen käyttää hallinnollisia uhkia. Maistraatti voi holhustoimilain 57 §:n nojalla määrätä edunvalvojan suorittamaan tehtävänsä ja tehostaa päätöstään sakon uhalla tai uhalla, että tekemättä jätetty toimenpide teetetään laiminlyöjän kustannuksella.

Tapauksessa AOA 1311/4/06 apulaisoikeusasiamies otti kantaa tapaukseen, joka koski vuositilien tarkastuksen viipymistä. Apulaisoikeusasiamies katsoi maistraatin viivytelleen vuositilien tarkastuksessa ja siten menetelleen holhustoimilain 56 §:n 1 momentin vastaisesti, kun kantelijan laatimat tilit vuosil-

ta 2001, 2002 ja 2003 oli tarkastettu vasta 16.6.2005 ja kun vuoden 2004 tili-kin oli vielä 22.5.2006 tilanteen mukaan eli maistraatin selvityksen antohetkel-lä ollut tarkastamatta. Kannanoton perusteluissaan apulaisoikeusasiamies mainitsi, että vuositilin antamiselle laissa ei ole asetettu erityistä määräaika- vuosi- tai päätöstilin tarkastamiselle. Holhoustoimilain 56 §:n 1 momentin mu-kaan tilit on tarkastettava viipymättä. Säännöksen perusteluissa ei ole otettu kantaa siihen, mitä viipymättä tässä yhteydessä tarkoittaa. Apulaisoikeusmie-hen havaintojen mukaan useissa maistraateissa noudatetaan käytäntöä, jonka mukaan tilit pyritään tarkastamaan sen vuoden kuluessa, jona ne ovat saapu-neet maistraattiin, tai ennen seuraavan vuositilin jättämistä.

Apulaisoikeusasiamies mainitsee ratkaisussaan, että päämiehen edun kannal-ta on tärkeää, että vuositilit tarkastetaan mahdollisimman ripeästi, jotta mah-dolliset epäselvyydet, puutteellisuudet tai suoranaiset lainvastaisuudet tulisivat ilmi mahdollisimman hyvissä ajoin. Toisaalta on myös edunvalvojan oikeustur-van kannalta tärkeää, että hän saa tilintarkastuksen myötä informaatiota ja palautetta tekemästään työstä, jotta hän voi tarvittaessa jatkossa muuttaa toi-mintatapojaan. Tilintarkastuksen viipyminen voi aiheuttaa edunvalvojan työlle monenlaisia käytännön vaikeuksia. Apulaisoikeusasiamies toteaa myös tilin-tarkastuksen ohjausvaikutuksen saattavan käydä lopulta jopa täysin merkityk-settömäksi, jos tiliä koskevat havainnot esitetään vasta useiden vuosien kulut-tua tilikauden päättymisestä.

6.3 Maistraatin lupaa edellyttävät oikeustoimet

Eräät päämiehen puolesta tehtävät oikeustoimet on katsottu niin tärkeiksi, että niiden valvontaa ei ole jätetty jälkikäteisen kontrollin varaan, vaan oikeustoi-men pätevyyden edellytyksenä on holhousviranomaisen eli maistraatin anta-ma lupa. Luvanvaraisiksi on säädetty keskimääräistä merkittävämpiä ja pää-miehen kannalta riskialttiita oikeustoimia. (Välimäki 2008, 95–98.) Säättämällä oikeustoimi luvanvaraiseksi on pyritty ennakoita vähentämään vaaraa siitä, että päämiehen eduille aiheutetaan oikeustoimella vahinkoa (HE 146/1998). Maistraatin tulee lupaharkinnassaan arvioida oikeustoimien merkitys päämie-hen edun kannalta. Päämiehen edun vastaiseen oikeustoimeen johtamassa oleva lupahakemus on hylättävä. Luvan myöntäminen oikeustoimeen jättää

maistraatille harkintavaltaa. Tässä harkinnassa tulee ottaa huomioon vain ja ainoastaan päämiehen etu.

Holhustoimilain 34 §:ssä on luettelo luvanvaraisista oikeustoimista, joita käsitellään yksityiskohtaisemmin seuraavissa kappaleissa. Edunvalvojan on esitettävä tilissä oikeustoimet, jotka on tehnyt päämiehen puolesta, ja jos nämä oikeustoimet ovat olleet luvanvaraisia, on oikeustoimelle myönnetty lupa mainittava. Luvan myöntää valvova holhousviranomainen ja sitä hakee edunvalvoja. Tärkeää on huomata, että jos oikeustoimen on tehnyt päämies itse, kyseessä ei ole edunvalvojan tekemä oikeustoimi eikä oikeustoimea voida käsitellä lupa-asiana. Kukaan muu kuin edunvalvoja tai hänen valtuuttamansa ei voi toimia luvan hakijana. (Heikkinen ym. 2003, 81.)

Heikkinen ja muut (2003) ovat todenneet, että jos tilintarkastuksen yhteydessä ilmenee, että asianmukaisia lupia ei ole haettu, voidaan edunvalvojaa kehottaa hakemaan holhousviranomaisen hyväksyminen jälkikäteen. Tällöin holhousviranomainen harkitsee, onko oikeustoimi hyväksyttävissä niillä ehdoilla, joilla se on tehty. Jos holhousviranomainen ei hyväksy oikeustointa, se ei sido päämiestä. Tilintarkastuksessa varmistetaan myös, että oikeustoimi on tehty ennalta myönnetyn luvan ehtojen mukaisesti. (Heikkinen ym. 2003, 82.)

6.3.1 Asuntoa koskevat oikeustoimet

Lupaa tarvitaan sellaisten osakeyhtiöiden osakkeiden hankintaan ja myymiseen, jotka oikeuttavat hallitsemaan huoneistoa tai jotain osaa rakennuksesta tai kiinteistöstä. Myös käyttöoikeuden luovuttaminen viittä vuotta pidemmäksi ajaksi tai pidemmäksi ajaksi kuin vuodeksi täysi-ikäisyyden alkamisesta koskien asunto-osakehuoneistoa, asumisoikeusasuntoa ja kiinteistöosakehuoneistoa on luvanvaraista. (Välimäki 2008, 98–99.)

Yli viideksi vuodeksi tai pitemmäksi ajaksi kuin vuodeksi täysi-ikäisyyden alkamisesta tehdyt määräaikaiset vuokrasopimukset ovat luvanvaraisia, mutta sen sijaan toistaiseksi voimassa olevien vuokrasopimusten tekemiseen lupaa ei tarvita. Jos toistaiseksi voimassa olevassa vuokrasopimuksessa vuokranantajan irtisanomisaika on sovittu niin pitkäksi, että sopimus rinnastuu yli viisi

vuotta voimassa olevaan määräaikaiseen sopimukseen, lupa tarvitaan. Lupaa ei voida antaa vastikkeettoman käyttöoikeuden luovutukseen tai luovutukseen, jossa vastike on näennäinen. (Välimäki 2008, 98–99.)

6.3.2 Kiinteää omaisuutta koskevat oikeustoimet

Holhousviranomaisen lupa tarvitaan metsän myymiseen ja myytäväksi hakauttamiseen päämiehen maalta. Lupa tarvitaan myös kiven, soran, hiekan, saven, turpeen ja mullan myymiseen ja myytäväksi ottamiseen päämiehen maalta sekä oikeustoimeen, jolla edunvalvoja luovuttaa toiselle oikeuden edellä mainitun aineksen ottamiseen. Lupaa ei kuitenkaan tarvita silloin, kun aineksen ottaminen tapahtuu holhousviranomaisen hyväksymän omaisuuden hoitosuunnitelman mukaisesti. Hoitosuunnitelmassa voidaan määritellä esimerkiksi irrotettavan aineksen määrä ja alue, jolta ainesta saadaan ottaa. Hoitosuunnitelman laatiminen voi olla tarpeellista etenkin silloin, kun omaisuuden määrä on huomattava tai kun omaisuus on laadultaan vaikeasti hoidettavaa. Hoitosuunnitelmassa voidaan antaa täsmälliset ohjeet esimerkiksi käteisvarojen ja arvopapereiden säilytyksestä sekä muista omaisuuden hoidossa noudatettavista periaatteista. Siinä voidaan myös yksityiskohtaisemmin määritellä, millä tavoin päämiehen omaisuutta on käytettävä hänen hyväkseen, esimerkiksi hänen koulutukseensa, virkistykseensä tai hoidon vaatimiin kustannuksiin. (HE 146/1998.)

Luvanvaraista on myös kiinteistön ostaminen sekä myyminen sekä sellaisen maanvuokra- tai muun käyttöoikeuden rakennuksineen hankkiminen ja luovuttaminen, joka voidaan maanomistajaa kuulematta siirtää kolmannelle. Kiinteän ja muun edellä mainitun omaisuuden luovuttaminen toisen käytettäväksi pitemmäksi ajaksi kuin viideksi vuodeksi tai pitemmäksi ajaksi kuin vuodeksi täysi-ikäisyyden alkamisesta on myös luvanvaraista. (Välimäki 2008, 99.)

6.3.3 Jäämistöä ja ositusta koskevat oikeustoimet

Luvanvaraista on luopua perinnöstä tai luovuttaa päämiehensä perintöosuutta. Perinnöstä luopumisella tarkoitetaan edunvalvojan päämiehensä puolesta antamaa tahdonilmaisua, jolla hän ilmoittaa päämiehen vetäytyvän pesästä.

Luopua voidaan joko perittävän eläessä tai perittävän kuoltua. Perinnöstä luopumista arvioidaan holhoustoimilain 35 §:n mukaan, jolloin ratkaisevaa on se, onko luopuminen päämiehen edun mukaista. Perintöosuuden luovuttamisella tarkoitetaan luovutusoikeustointa, jolla edunvalvoja päämiehensä puolesta luovuttaa päämiehen osuuden kuolinpesässä luovutuksen saajalle. Koska edunvalvoja ei saa lahjoittaa päämiehensä omaisuutta, ainoastaan vastikkeellinen pesäosuuden luovuttaminen on maistraatin luvalla mahdollista. (Välimäki 2008, 100.)

Samoin luvanvaraista on tehdä sopimus kuolinpesän yhteishallinnosta. Lupa tarvitaan myös sopimusositukseen ja sopimusjakoon. Jos osituksen ja perinnönjaon toimittaa tuomioistuimen määräämä pesänjakaja, lupaa ei tarvita, vaikka toimitusositus ja toimitusjako perustuisivat osakkaiden tekemään sopimukseen. (Välimäki 2008, 101.)

6.3.4 Velvoitteita koskevat oikeustoimet

Vain valtion takaaman opintolainan tai metsänparannuslainan ottaminen on mahdollista. Muunlaisen lainan ottaminen on luvanvaraista. Samoin lupaa tarvitaan lainan ehtojen muuttamiseen, jos ehdot muuttuvat päämiehen etujen vastaisesti. Jos taas lainaehtot muuttuvat päämiehelle suotuisasti, esimerkiksi korko alenee, ei lupaa tarvita. Tilissä on edunvalvojan ilmoitettava lainan jäljellä oleva pääoma tilikauden alussa ja lopussa. Tilintarkastuksessa tutkitaan myös, onko lainaa lyhennetty lainaehtojen mukaisesti. Velan tekeminen on eri asia kuin lainan ottaminen. Laina tarkoittaa aina kirjaimellisesti rahaa tai mahdollisuutta nostaa sitä. Osamaksusopimuksen tekemisessä on kyse luotto-kaupasta eikä lainasta, joten näin ollen se ei ole luvanvaraista. (Heikkinen ym. 2003, 86–87.) Heikkinen ja muut (2003) toteavat, että vekselivastuuseen tai takaukseen sitoutuminen vaatii myös luvan holhousviranomaiselta. Luvanvaraista on myös omaisuuden pantiksi luovuttaminen sekä muu panttioikeuden perustaminen. (Heikkinen ym. 2003, 87.)

6.3.5 Liiketoimintaa koskevat oikeustoimet

Edunvalvojan on hankittava lupa holhousviranomaiselta yhtiösopimuksen tekemiseen tai yhtiöön liittymiseen päämiehen puolesta, kuten myös äänettömän yhtiömiehen osuuden hankkimiseen. Lupaa ei tarvita osuuksien luovuttamiseen. Holhousviranomaisen on myöntänyt lupia käytännössä alle 18-vuotiaiden päämiesten osalta yhtiösopimuksen tekemiseen, kun liiketoiminta on perustunut elinkeinonharjoittajien omaan ammattitaitoon eikä pääoman tarve ole ollut suurta ja taloudellinen riski on ollut vähäinen. Osakkeiden hankkiminen yksityisestä osakeyhtiöstä on luvanvaraista, kun taas osakkeiden myyminen on mahdollista ilman lupaa. Vastikkeellista sijoituskohteiden hankkimista edunvalvoja voi harjoittaa päämiehen lukuun ilman holhousviranomaisen lupaa, ja ainoastaan eräisiin riskisijoituskohteisiin lupaa tarvitaan. (Heikkinen ym. 2003, 87–88.)

6.4 Laillisuusvalvonnasta

Laillisuusvalvontaan luetaan järjestelyt, joilla vahvistetaan PL 2 §:ssä säädettyä oikeusvaltioperiaatetta, eritoten sääntöä siitä, että kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Oikeusasiamies ja oikeuskansleri valvovat, että viranomaiset sekä virkamiehet ja julkisyhteisön työntekijät noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Oikeusasiamies ja oikeuskansleri valvovat perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Laillisuusvalvonta kohdistuu yleisten edunvalvojien ja maistraattien menettelyyn näiden hoitaessa holhustoimilain mukaisia tehtäviään. Koska päämiehet eivät useinkaan kykene itse huolehtimaan oikeuksistaan, on pidetty tärkeänä edunvalvonnan laillisuusvalvontaa. Laillisuusvalvonnassa edunvalvonta-asiat voidaan jakaa organisointi- ja menettelykysymyksiin sekä sisältöä koskeviin asioihin.

Organisointi- ja menettelykysymyksiin voidaan lukea kantelut, jotka käsittelevät esimerkiksi maistraatin toimivaltaa, edunvalvojan kelpoisuutta ja esteellisyyttä, edunvalvontapalveluiden riittävyttä, asioiden käsittelyn nopeutta sekä

tilintarkastusta koskevien ratkaisujen valituskelpoisuutta. Sisältöä koskeviin kanteluihin kuuluvat omaisten tiedonsaantioikeutta, käyttövarojen määrän asiallisuutta, päämiehen itsemääräämisoikeutta ja edunvalvonnan tarpeellisuutta sekä omaisuuden myymistä koskevat kantelut. (Sarja 2007, 375–377.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia päämiehen itsemääräämisoikeutta sekä yleisen edunvalvojan toimivaltaa, kuten myös päämiehen edun toteutumista. Kaikkiaan edunvalvonnassa oli vuoden 2008 lopussa lähes 50 000 täysi-ikäistä. Noin 60 prosentilla heistä edunvalvonnan hoitaa yleinen edunvalvoja, 40 prosentilla edunvalvojana toimii joku yksityinen henkilö. Edunvalvonnan asiakasmäärä on noussut vuosittain. Väestön ikääntyessä määrän oletetaan edelleen nousevan. (Oikeusaputoimistot vastaavat jatkossa yleisten edunvalvontapalveluiden järjestämisestä 2008.) Jyväskylän oikeusaputoimiston yleisessä edunvalvonnassa työskentelee kahdeksan yleistä edunvalvojaa ja heillä on edunvalvojasta riippuen 140-225 päämiestä. Lisäksi edunvalvonnan parissa työskentelee 17 edunvalvontasihteeriä. (Mitä edunvalvojat tekevät 2009.)

Miten päämiehen etu parhaiten toteutuu käytännön työssä? Itsemääräämisoikeutta tuetaan kuuntelemalla päämiehen mielipiteitä ja ottamalla mielipiteet huomioon päätöksenteossa sekä siten, että mahdollisimman vähin keinoin rajoitetaan päämiehen toimintakykyä. Holhoustoimilain 43 §:n mukaisesti edunvalvojan on tiedusteltava päämiehensä mielipidettä ennen tehtäviinsä kuuluvan päätöksen tekemistä. Kuuleminen ei kuitenkaan ole tarpeen, jos päämies ei kykene ymmärtämään asian merkitystä. Hallituksen esityksen 146/1998:n 43 §:n perusteluissa ei ole esitetty perustelua sille, kuka voi ottaa päämiehen asian ymmärrykseen kantaa. Hallituksen esityksen 146/1998 mukaan säännös koskee vain edunvalvojan ja päämiehen keskinäistä suhdetta, eikä kuulemisvelvollisuuden laiminlyönti vaikuta edunvalvojan tekemään oikeustoimen sitovuuteen.

Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen on ottanut kantaa asiassa AOA 1311/04/06 käyttövarojen maksamiseen päämiehelle tavarana. Kantelija oli pyytänyt oikeusasiamiestä tutkimaan yleisen edunvalvojan toimia hänen asioidensa hoidossa. Kantelija ei ollut saanut lainmukaisia käyttövaroja käyttöönsä lainkaan. Holhoustoimilain 38 §:n 1 momentin mukaan päämiehelle on jätettävä se omaisuus, jota hän tarvitsee henkilökohtaiseen käyttöön. Päämie-

hen vallintaan on jätettävä myös hänen tarpeisiinsa ja muihin olosuhteisiinsa nähden kohtuullisena pidettävä käyttövara. Käyttövarat on tämän säännöksen mukaan tarkoitettu päämiehen vapaasti vallittaviksi. Oikeuskirjallisuuden mukaan edunvalvojan tulee kuitenkin tarkkailla sitä, että käyttövarat käytetään päämiehen tarpeisiin. Kun päämiehen toimintakelpoisuutta ei ole rajattu eli hänelle on määrätty tukeva edunvalvoja, saa edunvalvoja ottaa haltuunsa vain sellaista omaisuutta, jonka määräysvallan luovuttamiseen päämies suostuu. Laissa on niukasti ohjeita käyttövarojen määrän arvioimisen varalle, ja tarvitaan aina tapauskohtaista harkintaa. Harkinnassa on otettava huomioon muun muassa ne olosuhteet, joissa päämies elää, sekä ne tottumukset, jotka hän on elämänsä aikana omaksunut. Tämän lisäksi käyttörahan määrä riippuu luonnollisesti paitsi kunkin ihmisen yksilöllisistä tarpeista myös hänen tulojensa ja menoimensa määrästä.

Jos päämies peruuttaa suostumuksensa omaisuuden haltuunottoon, hänellä on periaatteessa mahdollisuus saada käyttöönsä enemmänkin kuin holhous-toimesta annetun lain 38 §:n 1 momentissa tarkoitettu määrä omaisuutta. Käytännössä kuitenkin tilanne on myös näissä tapauksissa yleensä sellainen, että omaisuus on edunvalvojan hallinnassa päämiehen pysytellessä passiivisena. Edunvalvojan on kuitenkin huolehdittava siitä, että päämies kuitenkin saa ne käyttövarat, joihin hän lain mukaan on oikeutettu. Käyttövarasäännöksellä toteutetaan näkemystä, jonka mukaan edunvalvontaan joutumisen tulisi mahdollisimman vähän näkyä jokapäiväisissä tilanteissa.

Tapauksessa AOA 1311/04/06 ei ollut annettu lain edellyttämällä tavalla päämiehelle käyttövaroja niin, että hän olisi täysin vapaasti voinut määrätä niiden käytöstä. Selvitysten mukaan syynä tähän ollut se, että päämiehen historian mukaan hän kulutti käyttövarat lyhyessä ajassa alkoholiin ja saattoi tähän liittyvällä käytöksellään saattaa vaaraan sekä itsensä että asuinpaikan muut asukkaat. Tämä olisi vaarantanut myös päämiehen asumisen. Hoitokoti ilmoitti, että päämies ei enää saisi jatkaa siellä asumistaan, mikäli hän saisi päättää itse raha-asioistaan. Holhustoimilain perusteluiden mukaan on mahdollista, että edunvalvoja käyttövaroista päättäessään antaa merkitystä päämiehensä hoidosta vastaavien henkilöiden mielipiteelle. Näin ollen käyttövarojen antaminen olisi saattanut vaarantaa asumisen jatkamisen hoitokodissa. Tämä taas

on ristiriidassa holhoustoimilain 42 §:n kanssa, jonka mukaan päämiehelle on edunvalvojan toimesta järjestettävä sellainen huolenpito, jota on päämiehen huollon tarpeen ja olojen kannalta pidettävä asianmukaisena. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan asiassa ei ole ilmennyt perusteita ryhtyä enempiin toimenpiteisiin edunvalvojan osalta.

Tämä tapaus on hyvä esimerkki harkinnasta, jota edunvalvonnassa käytännössä joutuu tekemään. Tässä tapauksessa päämiehellä on häntä taloudellisissa asioissa tukeva edunvalvonta eli päämiehen toimintakelpoisuutta ei ole rajattu. Kun päämiehen toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu, on päämiehellä kelpoisuus määrätä omaisuudestaan. Edunvalvojan määrääminen holhoustoimilain 14 §:n mukaan ei estä päämiestä tekemästä oikeustoimia ja vallitsemasta omaisuuttaan, ellei laissa toisin säädetä. Tästä huolimatta apulaisoikeusasiamieskään ei ole löytänyt perusteita enempiin toimiin edunvalvojan osalta, vaikka tässä tapauksessa on selkeästi toimittu holhoustoimilain 14 §:n vastaisesti. Holhoustoimilain 38 §:n 1 momentissa ilmaistaan, että päämiehen vallintaan on jätettävä hänen tarpeisiinsa ja muihin olosuhteisiin nähden kohtuullisena pidettävä määrä käyttövaroja. Kyseisessä tapauksessa on laitettu pääpaino holhoustoimilain 42 §:ään eli on katsottu, että päämiehen huolenpito, jota on päämiehen huollon tarpeen ja olosuhteiden kannalta pidettävä asianmukaisena, menee käyttövarojen antamisen edelle. Yleinen edunvalvoja käytti siis harkintaa tapauskohtaisesti ja päättyi tällaiseen ratkaisuun.

Kuten aikaisemmin useaan kertaan on jo todettu, kohtuullisena pidettävä käyttövarojen määrä on päämieskohtaisesti ratkaistava. Käyttövarojen määrä riippuu päämiehen tuloista, varallisuudesta ja kyvystä käyttää omia varojaan. Päämiehen elämään edunvalvonnan pitäisi puuttua vain siinä määrin, kuin se on hänen suojaamiseen tarpeen. Edunvalvonnan näkymättömyys päämiehen arjessa olisi toivottavaa, ja päämiestä ei tulisi leimata osto-osoitusten eli laskutuslähetteiden käyttämisellä. Osto-osoituksella on voitu korvata käteinen käyttövara tapauksissa, joissa on epäilty käyttövarojen menevän päämiehelle epäedulliseen kohteeseen. Toisaalta päämiehellä on oikeus käyttää käyttövaransa, mihin haluaa, eikä hänen tarvitse selvittää edunvalvojalle, mihin hän käyttää käyttövaransa. Tämä on tärkeä osa päämiehen yksityisyyden suojaaja ja itsemääräämisoikeutta. Edunvalvojan tehtäviin kuuluu tarkkailla, että käyttövarat käytetään yksinomaan päämiehen tarpeisiin. Edunvalvonnan päämää-

ränä ei saisi olla päämiehen varallisuuden kasvattaminen, jos päämiehellä on tarvetta ja kykyä käyttää omaisuuttaan. Edunvalvojan on kuitenkin käytännössä mietittävä varallisuuden kehitystä pitkällä aikavälillä. Päämiehen varallisuutta ei tulisi kuluttaa lyhyessä ajassa, vaikka päämies vakuuttaisikin niiden menevän hänen parhaakseen.

Edunvalvontavaltuutuksen perustana on henkilön oma tahdonilmaisuu. Edunvalvontapäätöksen taustalla on viranomaisen tai tuomioistuimen päätös asiasta. Edunvalvontavaltuutuksella henkilön autonomia eli itsemääräämisoikeus vahvistuu, koska valtuutuksella henkilö itse vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa valtuutuksen määrittämissä asioissa. Edunvalvontavaltuutuksessa yksilö itse valtuuttaa haluamansa henkilön hoitamaan valtuutukseen merkityt asiat, joita valtuutetun on tarkoitus hoitaa sitten, kun päämies ei siihen kykene.

Välimäki (2008, 16) mainitsee, että päämiehen ihmisoikeuksilla ei ole enää merkitystä, jos päämiehen suojaaminen unohdetaan, mutta jos suojaamisessa unohdetaan päämiehen ihmisoikeudet, kysymys ei olekaan päämiehen etujen suojaamisesta. Itsemääräämisperiaatetta ja suojaamisen periaatetta ei tule nähdä keskenään ristiriitaisina, vaan toisiaan täydentävinä. Näiden kahden periaatteen välillä on etsittävä tasapainoa. Itsemääräämisoikeus on johdettavissa perustuslaista tai ihmisoikeussopimuksista, vaikka itsemääräämisoikeus ei ilmaisuna sisälly niihin. Itsemääräämisoikeus liittyy ihmisen henkilökohtaiseen vapauteen itse määrätä oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Yksilö voi määrätä itse esimerkiksi vapaudestaan, koskemattomuudestaan, turvallisuudestaan, omaisuudestaan, yksityisyydestään sekä perhe-elämästään. (Kiuru 2002, 2.)

Päämiehen etu toteutuu vain, jos edunvalvoja voi tutustua päämieheensä, tämän historiaan, päämiehen mahdollisiin ongelmiin ja asioihin. Edellytyksenä päämiehen edun toteutumiselle on edunvalvojan ja päämiehen yhteistoiminta, luottamuksellinen suhde, eikä tätä luottamusasemaa saa käyttää väärin. (Sarja 2007, 379.)

LÄHTEET

AOA Dnro 904/4/04. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 22.12.2005 käyttövarojen määrän arvioiminen. Viitattu 17.2.2008.
[Http://www.oikeusasiamies.fi](http://www.oikeusasiamies.fi).

AOA Dnro 1311/4/06. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 19.9.2007 vuositilien tarkastuksien viipyminen. Viitattu 5.3.2009.
[Http://www.oikeusasiamies.fi](http://www.oikeusasiamies.fi).

AOA Dnro 2253/4/02. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 17.6.2004 edunvalvonnassa olevan henkilön itsemääräämisoikeus ja laillisuusvalvojalle annetussa selvityksessä käytetyn ilmaisun asianmukaisuus. Viitattu 17.2.2009. [Http://www.oikeusasiamies.fi](http://www.oikeusasiamies.fi).

AOA Dnro 3557/4/06. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 13.6.2008 edunvalvojan tehtävistä päämiehen kuoleman jälkeen. Viitattu 6.3.2009.
[Http://www.oikeusasiamies.fi](http://www.oikeusasiamies.fi).

AOA Dnro 4042/4/06. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 31.10.2007 päämiehen oikeus käyttää käyttövarojaan. Viitattu 28.2.2009.
[Http://www.oikeusasiamies.fi](http://www.oikeusasiamies.fi).

AOA Dnro 1311/04/06. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 21.12.2007 käyttövarojen maksaminen päämiehelle tavaroina. Viitattu 15.3.2009.
[Http://www.oikeusasiamies.fi](http://www.oikeusasiamies.fi).

Edunvalvojan tehtävä. 2008. Oikeusministeriö. Viitattu 27.1.2009.
[Http://www.om.fi/](http://www.om.fi/) julkaisut, esitteet, edunvalvojan tehtävä.

Edunvalvonnan siirto oikeusaputoimistoihin. 2008. Oikeusministeriö. Viitattu 14.2.2009. [Http://www.om.fi/Etusivu/Vireilla/Kehittamishankkeita](http://www.om.fi/Etusivu/Vireilla/Kehittamishankkeita).

Ehdotus menettelytavoista edunvalvonnan tarpeen arvioimisessa. 2006. Sisäasiainministeriö, Holhoustoimen yhteistyöryhmä. Viitattu 22.3.2009.
[Http://www.intermin.fi/intermin/images/nsf/files/1e1acb36aec5983ac225728f0044b247/\\$file/ehdotus_menettelytavoista_edunvalvonnan_tarpeen_arvioimisessa.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images/nsf/files/1e1acb36aec5983ac225728f0044b247/$file/ehdotus_menettelytavoista_edunvalvonnan_tarpeen_arvioimisessa.pdf)

HE 146/1998. Hallituksen esitys Eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi. Viitattu 20.1.2009. [Http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1998](http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1998).

Heikkinen, A., Heusala, A., Mäkelä, S., Nuotio, K. 2003. Holhoustili. Vantaa: WSOY Lakitieto.

Helin Markku. 2001. Edunvalvojan päätösvallan rajoista. Viitattu 7.2.2009.
[Http://www.edilex.fi/lakikirjasto](http://www.edilex.fi/lakikirjasto).

Kiuru Jarmo. 2002. Holhoustoimi terveydenhuollossa. Viitattu 19.2.2009.
[Http://www.edilex.fi/lakikirjasto](http://www.edilex.fi/lakikirjasto).

KKO:2005:2. 2005. Holhoustoimi - toimintakelpoisuuden rajoittaminen - vajaavaltaiseksi julistaminen. Holhoustoimea koskeva Korkeimman oikeuden ennakkopäätös. Viitattu 3.3.2009. [Http://www.finlex.fi/oikeus/kko/kko2005](http://www.finlex.fi/oikeus/kko/kko2005).

KKO:2009:7. 2009. Holhoustoimi – edunvalvojan määrääminen. Holhoustoimea koskeva Korkeimman oikeuden ennakkopäätös. Viitattu 2.3.2009. [Http://www.finlex.fi/oikeus/kko/kko2009](http://www.finlex.fi/oikeus/kko/kko2009).

L 1.4.1999/442. Laki holhoustoimesta. Säädös valtion säädöstietopankki Finlexin sivustolla. Viitattu 15.1.2009. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), lainsäädäntö, ajantasainen lainsäädäntö.

L 25.5.2007/648. Laki edunvalvontavaltuutuksesta. Säädös valtion säädöstietopankki Finlexin sivustolla. Viitattu 4.2.2009. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), lainsäädäntö, ajantasainen lainsäädäntö.

Maistraatit. 2009. Holhoustoimi. Viitattu 25.1.2009. [Http://www.maistraatti.fi/holhoustoimi](http://www.maistraatti.fi/holhoustoimi).

Mitä edunvalvojat tekevät. 2009. Suur Jyväskylän lehti 11.3.2009, 4.

Oikeusaputoimistot vastaavat jatkossa yleisten edunvalvontapalveluiden järjestämisestä. 2008. Oikeusministeriö. Viitattu 10.3.2009. [Http://www.om.fi/Oikeapalsta](http://www.om.fi/Oikeapalsta).

Roiko-Jokela, H. 2006. Suvun vallasta edunvalvontaan – Suomalaisen holhousjärjestelmän kehitys keskiajalta 2000-luvulle. Jyväskylä: Minerva Kustannus.

Sarja Mikko.2007. Perusoikeudet edunvalvonnan laillisuusvalvonnassa. Lakimies 3/2007. Viitattu 7.2.2009. [Http://www.edilex.fi/lakikirjasto](http://www.edilex.fi/lakikirjasto).

Suomen Muistiasiantuntijat. 2009. Tapahtumat. Edunvalvontavaltuutus lisää kansalaisen itsemääräämisoikeutta 2007. Viitattu 31.1.2009. [Http://www.dementiahoitoyhdistys.fi](http://www.dementiahoitoyhdistys.fi).

Työeläkelakipalvelu. 2009. Holhoustoimi ja edunvalvonta. Puhevallan käyttäminen 1.11.2007. Viitattu 7.3.2009. [Http://tyoelakelakipalvelu.etk.fi/fi/soveltamisohje/asiakirja.php?asiakirjanumero=8620](http://tyoelakelakipalvelu.etk.fi/fi/soveltamisohje/asiakirja.php?asiakirjanumero=8620).

Välimäki, P. 2008. Holhoustoimen pääpiirteet. 3 uud. p. Vantaa: WSOYpro.